

ADALET DERGİSİ
Journal of Justice
Yıl: 153 Dönem: VI 2026/1 Sayı: 76
ISSN: 1011-730X
ISSN (online): 2717-6614

TÜZEL KİŞİ OLAN ŞİRKET VE ŞİRKET ÇALIŞANLARININ CEZAİ SORUMLULUĞU BAĞLAMINDA NEMO TENETUR İLKESİNİN UYGULANABİLİRLİĞİ

*The Applicabilty of the Nemo Tenetur Principle in the Context of the
Criminal Liability of Companies and Their Employees As Legal Entities*

Arş. Gör. Gamze ECİK
Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi
gamzeecik@anadolu.edu.tr
ORCID: 0009-0003-0406-1804

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü (Article Types): Araştırma Makalesi (Research Article)

Geliş Tarihi (Received): 09.08.2025

Kabul Tarihi (Accepted): 09.12.2025

Değerlendirme (Peer-Review): Editör Ön İnceleme - Çift Taraflı Körleme -
En az İki Dış Hakem – Yayın Danışma Kurulu Kararı
(Editorial Screening – Double-Blind Peer Review –
At Least Two External Reviewers – Decision of the Editorial
Advisory Board)

İntihal (Plagiarism): Turnitin (İntihal incelemesi Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü işbirliği ile yapılmaktadır.)

Etik Beyan (Ethical Statement): Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere
uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada
belirtildiği beyan olunur. (It is declared that scientific and ethical
principles were followed during the preparation of the study, and all
referenced works are cited in the bibliography).

s.s. 867—901

The Applicability of the Nemo Tenetur Principle in the Context of the Criminal Liability of Companies and Their Employees As Legal Entities

Abstract

The principle of nemo tenetur se ipsum accusare, which is one of the fundamental principles of criminal law and protects the right of no one to be obliged to provide incriminating evidence against himself or his relatives, is applied in criminal proceedings for natural persons. Thanks to the right to remain silent, which is one of the rights provided by this principle, individuals do not have to make incriminating statements against themselves or their relatives. They are exempted from presenting any evidence incriminating themselves or their relatives in addition to the evidence of the statement. However, the applicability of this principle to legal persons is questionable, as it is difficult to determine whether legal persons can be “perpetrators”, how they can exercise the rights provided by the principle, and the consequences of the application of this principle to legal persons. Although there is no decision on this issue in Turkish law, this issue has been discussed in some countries and various decisions have been rendered. In addition to the debate as to whether legal entities themselves may benefit from this principle, there is also a problem as to whether the employees of the legal entity may benefit from this principle against the legal entity and its investigative bodies. The concept of “compliance” is of great importance in explaining the relationship of legal entity employees with this principle. In addition, it will be useful to examine the crime of failure to report a crime regulated in Article 278 of the Turkish Criminal Code and the right of companies to nemo tenetur.

Keywords

Criminal Liability of Legal Entities, Nemo Tenetur Principle, Compliance, Crime of Failure to Report Crime, Obligation to Participate

TÜZEL KİŞİ OLAN ŞİRKET VE ŞİRKET ÇALIŞANLARININ CEZAI SORUMLULUĞU BAĞLAMINDA NEMO TENETUR İLKESİNİN UYGULANABİLİRLİĞİ

Özet

Ceza muhakemesi hukukunun temel ilkelerinden olan, kimsenin kendini ve yakınlarını suçlayıcı delil göstermek zorunda olmaması hakkını koruyan nemo tenetur se ipsum accusare ilkesi, cezai işlemlerde uygulanmaktadır. Bu ilkenin sağladığı haklardan olan susma hakkı sayesinde kişiler, kendini veya yakınlarını suçlayıcı beyanda bulunmak zorunda kalmamaktadır. Bu hak yalnızca beyan delili değil her türlü delil bakımından, kişiyi kendisini veya yakınlarını suçlayıcı herhangi bir delil sunmaktan muaf tutulmaktadır. Ancak tüzel kişiler bakımından bu ilkenin uygulanabilirliği sorgulanmaya değerdir zira tüzel kişilerin “fail” olup olamayacağı, ilkenin sağladığı hakları ne şekilde kullanabilecekleri, bu ilkenin tüzel kişilere uygulanmasının sonuçlarını tespit etmek güçtür. Türk hukukunda bu hususta verilen bir karar olmasa da bazı ülkelerde bu konu tartışılmış ve çeşitli kararlar verilmiştir. Tüzel kişilerin bizzat bu ilkeden faydalanıp faydalanmayacağına ilişkin tartışmanın yanında bir de tüzel kişinin çalışanlarının tüzel kişiye karşı ve soruşturma organlarına karşı bu ilkeden yararlanıp yararlanmayacağına ilişkin tereddüt oluşmaktadır. Tüzel kişi çalışanlarının söz konusu ilkeyle ilişkisinin açıklanmasında “compliance” kavramı büyük bir öneme sahiptir. Bunun yanında Türk Ceza Kanunu’nun 278. maddesinde düzenlenen suç bildirmeme suçu ve şirketlerin nemo tenetur hakkının irdelenmesi de faydalı olacaktır.

Anahtar Kelimeler

Tüzel Kişilerin Cezai Sorumluluğu, Nemo Tenetur İlkesi, Compliance, Suçu Bildirmeme Suçu, Katlanma Yükümlülüğü

GİRİŞ

Tüzel kişi olarak şirket ve devlet arasındaki bağ, şirket kavramı ilk ortaya çıktığı dönemlerde çok sıkıydı ve şirketler, devletin izniyle var olan bir oluşum adeta devletin parçası olarak değerlendirilmekteydi. Ancak şirketleşme yaygınlaştıkça ve ekonomik hayatta şirketler daha etkin hale geldikçe devlet-şirket bağı değişmeye başlamıştır. Zamanla şirketler, devletten bağımsız ve özerk yapıya sahip varlıklar olarak kabul edilmiş ve “tüzel kişilik” kavramı böylece ortaya çıkmıştır.¹ Bu ilişkinin geldiği son noktada devletin, tüzel kişileri denetleme ihtiyacı artmış ve buna yönelik idari, cezai ve özel hukuka ilişkin birtakım düzenlemeler öngörülmüştür.² Tüzel kişiler devletin parçası

¹ Scott A. Trainor, ‘A Comparative Analysis of Corporation’s Right Against Self-Incrimination’, (2004) 18 [5], Fordham International Law Journal, 2138, 2166.

² Trainor (n1)2163-2164.

olarak görülmekteyken son tahlilde kontrol edilmesi ve denetlenmesi gerekli yapılar haline gelmiştir.

Tüzel kişilerin ceza sorumluluklarının bulunup bulunmadığı tartışmalı bir konudur. Tüzel kişilik yaygınlaştıkça tüzel kişilik bünyesinde işlenen suçların ağırlığı artmış ve sorumluluğun tespiti de gittikçe zorlaşmıştır. Bunun en büyük nedenlerinden biri tüzel kişi bünyesinde işlenen suçlarda, tüzel kişiyi oluşturan gerçek kişilerin sorumluluğunun hangi oranda öngörülebileceği ve cezai yaptırımların hangi oranda uygulanabileceğidir.³

Nemo tenetur ilkesi kısaca kişinin, kendini ve yakınlarını suçlamaya zorlanamaması ve suçlamalara ilişkin aleyhe delil göstermek zorunda olmaması anlamına gelmekte olup şüpheli ve sanığı koruyan en önemli ceza hukuku ilkelerinden birini oluşturmaktadır. Bu ilke suç isnadı altında olan herkes bakımından geçerli olmakla birlikte suç isnadı altında olmayan ancak yakınlarına ilişkin suçlayıcı bir beyanda bulunmak istemeyen, yakınlarının ceza soruşturması veya kovuşturmasına uğramasını engellemek isteyen üçüncü kişiler bakımından da geçerlidir.⁴ Tüzel kişilerin söz konusu ilkedен yararlanıp yararlanmayacağına ilişkin tartışmalar bulunmaktadır. Bunun öncelikli sebebi Türk hukukunda tüzel kişinin “fail” olarak kabul edilmemesi ve bu durumun ortaya çıkardığı sonuçlardır. Türk hukukunda tüzel kişinin ceza sorumluluğu kabul edilmemiştir. Ancak aşağıda detaylı olarak bahsedileceği üzere tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbirine hükmedilebilmektedir. Ayrıca Ceza Muhakemesi Kanunu’nun “Tüzel Kişinin Temsili” başlıklı 249. maddesinde, “Bir tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlardan dolayı yapılan soruşturma ve kovuşturmada tüzel kişinin organ veya temsilcisi, katılan veya savunma makamı yanında yer alan sıfatıyla duruşmaya kabul edilir. Bu durumda, tüzel kişinin organ veya temsilcisi bu Kanunun katılana veya sanığa sağladığı haklardan yararlanır. Birinci fıkra hükmü, sanığın aynı zamanda tüzel kişinin organ veya temsilcisi sıfatını taşıması hâlinde uygulanmaz.” denmiştir. Böylece tüzel kişiler adeta bir ceza muhakemesi hukuku süjesi olarak kabul edilmiştir. Bunun yanında 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda da tüzel kişilere ilişkin güvenlik tedbirleri; 5326 sayılı Kabahatler Kanunu’nda ise tüzel kişilere ilişkin idari yaptırımlar öngörülmüştür. Tüzel kişinin Türk ceza hukukunda fail olarak kabul edilmemesi ancak bu tür yaptırımlara maruz kalmasının sonuçları tespit edilmelidir. Bu nedenle çalışmada öncelikle tüzel kişilerin ceza sorumluluğuna değinilecektir.

Sonrasında çalışmada bütünlük sağlamak bakımından nemo tenetur ilkesine ilişkin genel bir bilgi verilmiştir. Bu kısımda nemo tenetur ilkesinin kapsamı ve sınırları tespit edilerek tüzel kişilerin bu ilkedен yararlanması veya yararlanmaması tartışmasında önemli noktalar ele alınmıştır.

Tüzel kişilerin nemo tenetur ilkesinden faydalanmaması gerektiğine ilişkin görüşün önemli bir dayanağı, tüzel kişilerin bu ilkedен yararlanmasının usulen mümkün olmamasıdır. Zira tüzel kişiler somut bir varlığa sahip olmadığından bu ilkenin sağladığı hakları kullanmaları usul hukuku

³ Reşit Karaaslan, *Şirket Yöneticilerinin Suç Genel Teorisi Çerçevesinde Ceza Sorumlulukları*, (1.bs, Seçkin Yayınevi 2022) 25 vd.

⁴ Gamze Ecik, *Nemo Tenetur Se İpsum Accusare İlkesi Bağlamında Adli Amaçlı İletişimin Denetlenmesi Tedbiri*, (Adalet Yayınevi 2025) 117 vd.

bakımından problem teşkil etmektedir. Konunun önemi nedeniyle çalışmanın sonraki kısmında bu husus incelenmiştir. Konuya ilişkin Türk hukukunda doğrudan verilen herhangi bir karar olmamasına rağmen çeşitli ülkelerde, tüzel kişilerin nemo tenetur hakkından yararlanıp yararlanmayacağına ilişkin kararlar verilmiştir. Çalışmanın bu kısmında söz konusu kararlara yer verilmiştir.

Nemo tenetur ilkesinin yalnızca ceza muhakemesi hukuku bakımından geçerli bir ilke olarak kabul edilmesi tüzel kişiler bağlamında önem kazanmaktadır. Zira tüzel kişi olarak şirketlere ilişkin yaptırımlar yalnızca ceza hukuku bağlamında değil idare hukuku, rekabet hukuku, ticaret hukuku vs. bağlamında da öngörülmektedir. Bazen son derece ağır sonuçları olan bu tür yaptırımlar şirketin itibar kaybına veya parasal anlamda zarara uğramasına neden olabilmektedir. Bu nedenle nemo tenetur ilkesinin ceza hukuku dışındaki yaptırımlarda geçerliliği ve bu bağlamda şirketlerin nemo tenetur ilkesinin getirdiği haklardan yararlanıp yararlanmayacağı değerlendirilmiştir.

Tüzel kişiler, kendisini oluşturan gerçek kişiler aracılığıyla irade beyanında bulunmaktadır.⁵ Dolayısıyla tüzel kişi bünyesinde işlenen suçlarda gerçek kişilerin sorumluluğu yanında şirketin tüzel kişi olarak sorumluluğu da bulunmaktadır. Çalışmanın bu kısmında şirketin tüzel kişi olarak nemo tenetur ilkesinden yararlanıp yararlanmayacağı değerlendirildikten sonra gerçek kişilerin sorumlulukları kapsamında nemo tenetur ilkesinin değerlendirilmesi yapılmış; bu değerlendirme ise “*şirket içi soruşturmalar*” esas alınarak gerçekleştirilmiştir.

Son olarak tüzel kişi bünyesinde gerçekleştirilen suçların gerek şirket içi soruşturmalar gerekse ceza muhakemesi hukukunda yer alan prosedürlere göre tespit edilmesi durumunda tespiti gerçekleştiren kişi/ kişilerin ya da şirketin yaptırıma maruz kalma riski bulunmaktadır. Şirket içi soruşturmayı gerçekleştiren kişi/ kişilerin veya tüzel kişinin yetkili organlarının bu tespit neticesinde ceza soruşturmasına uğrama riski bulunsu dahi suçu bildirmek durumunda olup olmadığına ilişkin değerlendirme yapılmalıdır. Bu nedenle son bölümde Türk Ceza Kanunu’nun 278. maddesinde yer alan “*suçun bildirilmemesi suçu*” kapsamında tüzel kişilerin ve çalışanlarının sorumluluğu ve bu sorumluluğa nemo tenetur ilkesinin etkisi değerlendirilmiştir.

I. TÜZEL KİŞİLERİN CEZA SORUMLULUĞU

Gelişen ve dönüşen dünyada gerçek kişilerin ticari hayattaki, sosyal ve kültürel alandaki varlıkları, kurdukları oluşumun devamlılığı için yeterli gelmediği noktada “*tüzel kişilik*” kavramı ortaya çıkmıştır. Tüzel kişilik, özellikle ticari hayatta büyük önem taşımakta olup ticari işlemlerin ve ortaklıkların devamlılığı bakımından vazgeçilmez bir kolaylık ve güvence sağlamaktadır. Zira şirketi oluşturan gerçek kişilerin yaşamları sona erdiğinde mevcut oluşum yıkılmamakta; ortaklıklar bakımından ise önemli bir güvence ve kolaylık oluşmaktadır. Ancak tüzel kişiliğin, faydaları olmakla birlikte hukuki sorumluluk bağlamında birtakım problemleri de bulunmaktadır. Medeni Kanun’un 48. maddesine göre, “*Tüzel kişiler, cins, yaş, hısımlık gibi yaradılış gereği insana özgü niteliklere bağlı olanlar dışındaki bütün haklara ve*

⁵ 4721 sayılı Medeni Kanun 50/1: “*Tüzel kişinin iradesi, organları aracılığıyla açıklanır.*”

borçlara ehildirler". Hak ve borç altına girmeye ehil olan tüzel kişilerin gerçekleştirdiği bazı eylemler haksız fiil niteliği taşımakta, bu haksız fiillerden bazıları ise ceza hukuku bakımından suç oluşturabilmektedir.⁶ Ancak "tüzel kişilik" sebebiyle bu suçların sorumlularının tespiti ve cezalandırılması her zaman kolay olmayabilmektedir.

Türk ceza hukuku sistematigi, gerçek kişilerin suç faili olabileceği kabulüne dayanılarak oluşturulmuştur. Ancak tüzel kişilik kapsamında işlenen suçların artması, tüzel kişiye ilişkin öngörülen yaptırımların yetersiz kalması nedeniyle adaletsizliğe neden olduğu eleştirilerine sebebiyet vermiştir. Tüzel kişinin fail sıfatını haiz olup olmadığına ilişkin tartışmaların yanında, tüzel kişinin sorumlu yönetici ve çalışanlarının cezalandırılıp cezalandırılmayacağı ve cezalandırılacaksa hangi yaptırımlara tabi kılınacağı tartışma konusu haline gelmiştir.⁷

Tüzel kişilerin ceza hukuku bağlamında fail olarak kabul edilip edilemeyeceğine ilişkin üç temel görüş bulunmaktadır. "*Tüzel kişilerin gerçekliği*" teorisine göre tüzel kişi, içinde barındırdığı gerçek kişilerden ayrı ve bağımsız bir iradeye haizdir. Bu nedenle tüzel kişiler de gerçek kişiler gibi suç faili olabilirler. Gerçek kişilerden ayrılan noktası ise gerçek kişilere ceza hukuku sisteminde öngörülen cezaların hepsi verilebilirken, tüzel kişilere verilecek cezalar ancak onun niteliğine uygun cezalar olabilmektedir.⁸

"*Tüzel kişilerin faraziliği*" görüşüne göre, ceza hukukunun süjesi yalnızca insanlar olabilir. Tüzel kişiler birtakım hak ve yetkilere sahip olsalar bile gerçek anlamda iradeleri bulunmamaktadır. Tüzel kişiyi oluşturan organların iradesi tüzel kişinin iradesine eşit ve gerçek kişilerden oluşan organlar olmadığı sürece tüzel kişinin iradesinden bahsetmek mümkün değildir.⁹

"*Karma/Soyutlama/Yeni Fiksiyon*" teorisine göre ise ancak her iki görüş birleştirildiğinde tüzel kişinin hukuki niteliği açıklanabilir.¹⁰ Dolayısıyla tüzel kişiler gerçek kişiler gibi irade sahibi olmadıklarından sınırlı şekilde sorumluluğa sahip olmalıdır.

Tüzel kişilerin ceza sorumluluğunun tespitinin önemli olmasının nedeni, nemo tenetur ilkesinin öncelikle ceza muhakemesi bakımından geçerli bir ilke olması ve birincil olarak şüpheli ve sanık bakımından

---

⁶ Yasin Aslan, 'Türk Hukukunda Tüzel Kişilerin Ceza Sorumluluğu' (2010) [2] Ankara Barosu Dergisi, 233, 238.

⁷ Devrim Aydın, 'Tüzel Kişilerin Ceza Sorumluluğu Tartışmaları' (2017) 5[10], Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, 97, 98; Timur Demirbaş, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, (19.bs Seçkin Yayınları 2024) 269; Tüzel kişi- tüzel kişi çalışmaları arasındaki ilişkinin detayları için bkz. Serkan Meraklı, *Şirket Faaliyetleri Kapsamında İşlenen Suçlarda Şirket Yetkililerinin Ceza Sorumluluğunun Esasları* (2. bs Seçkin Yayınları 2024) 69 vd.

⁸ Demirbaş (n7) 269; Muharrem Özen, 'Türk Ceza Kanunu Tasarısının Tüzel Kişilerin Ceza Sorumluluğuna İlişkin Hükümlerine Bir Bakış' (2003) 52[1] Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 63, 65; Veli Özer Özbek, *Ekonomi Ceza Hukuku Birinci Kitap Genel Hükümler* (4.bs Seçkin Yayınları 2025) 77.

⁹ Demirbaş (n7) 269; Özen (n8) 65; Özbek (n8) 77.

¹⁰ Demirbaş (n7) 269; Özen (n8) 65; Özbek (n8) 78.

gözetilmesidir.¹¹ Tüzel kişilerin “fail” olarak nitelendirilmesi mümkünse nemo tenetur ilkesinden faydalanmamaları için bir neden bulunmayacaktır. Ancak tüzel kişilerin “fail” sıfatını haiz olamayacağı söylenmekteyse bu durumda başka koşullarda nemo tenetur ilkesinden faydalanıp faydalanamayacağı araştırılmalıdır.

II. TÜZEL KİŞİLERİN CEZA SORUMLULUĞUNU REDDEDEN GÖRÜŞLER

Bazı yazarlar tüzel kişinin ceza sorumluluğunun olamayacağını zira suç işlemek için zorunlu unsur olan kusur yeteneğinin ve davranışta bulunma yeteneğinin yalnızca insanlarda mevcut olabileceğini belirtmektedir. Bu yazarlara göre, bir zarar veya tehlikenin mevcut olması için insan hareketinin bulunması zorunludur. Fakat tüzel kişiler kendisini oluşturan organları vasıtasıyla hareket etmektedir ve bu organları oluşturan gerçek kişilerin eylemleri nedeniyle tüzel kişinin ceza sorumluluğunun doğması “*şahsilik ilkesine*”¹² aykırılık oluşturacaktır.¹³ Tüzel kişinin ceza sorumluluğu olamayacağına ilişkin görüşlerin en temel argümanı, suç ve cezaların gerçek kişiler üzerinde kurgulanması ve tüzel kişinin suç faili olabileceği kabul edilse bile cezalandırılmasının mümkün olmamasıdır.¹⁴

Bazı yazarlar ise tüzel kişinin suç faili olup olmayacağı problemi ile tüzel kişi hakkında cezai yaptırım uygulanıp uygulanmayacağı probleminin ayrı tutulması gerektiği görüşündedir. Bu yazarlara göre, suçun faili ancak bir insan olabilir ve gerçekleştirilen fiilin suç olması için muhakkak insanla

¹¹ Murat Aydın, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Kendini İtham Etmeme Hakkı* (I. bs Adalet Yayınevi 2016) 207.

¹² Şahsilik ilkesinin ihlali iddialarına ilişkin Anayasa Mahkemesi 1964 yılında değerlendirmede bulunmuştur. AYM, E 1963/101, K 1964/49 K., T 16/06/1964 Sayılı Karara göre, “Bugün toplumda tüzel kişilerin çalışma alanları daha geniş ve etkili olmaktadır. Bazı hallerde yalnız idare edenleri cezalandırmak, suçları önleme bakımından yeter bir tedbir olmayabilir. Tüzel kişileri kanunların önlüyici etkisinden uzak bulundurarak herbestçe faaliyetlerine yer verilmesi toplumun güvenliği bakımından sakıncalı olabilir. Bu sebeple tüzel kişilerin de yapılarına uygun bir ceza sorumluluğu altında bulundurulmalarında zorunluk olduğunu kabul etmek gerekir. Nitekim Anayasa'nın 57'nci maddesi, bu maddede gösterilen esaslara uymayan siyasi partilerin Anayasa Mahkemesi kararı ile temelli kapatılacağını kabul etmiştir. Buradaki (Kapatma) hükmü ile dâva konusu 1567 sayılı kanunun değişik 3'üncü maddesindeki (Ticaret ve mesleki faaliyetten men cezası) arasında hukuki nitelik bakımından bir ayrılık bulunmamaktadır. Bu maddede yer alan ve tüzel kişilerin cezalandırılacağını gösteren hükümler, Anayasa'nın 33'üncü maddesindeki “Ceza sorumluluğu şahsidir”, kuralına aykırı değildir. Bu kural, bir kimsenin fiilinden başkasının sorumlu tutulmamasıdır. Tüzel kişilerin iradeleri organları aracılığı ile açıklanacağına ve böylece yöneticilerin fiil ve hareketleri kolektif bir iradenin sonucu olduğuna göre; bundan, tüzel kişinin sorumlu tutulmasıyla başkasının cezalandırıldığı anlamını çıkarmak doğru bir görüş sayılamaz. Anayasa'nın 33'üncü maddesindeki “Kimse” deyimini gerçek ve tüzel kişileri de kapsar. Bu sebeplerle iptali istenen hükümler Anayasa'ya aykırı bulunmadığından dâvanın reddi gerekir.” Kararın tamamına ulaşmak için bkz. <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/1964-49-nrm.pdf>

¹³ Görüşe ilişkin detaylı bilgi için bkz. Demirbaş (n7) 269; Aydın (n11) 100; Özen (n8) 69; Zeynel Kengal, *Tüzel Kişilerin Ceza Sorumluluğu* (Seçkin Yayınları 2003), s.146; Aslan (n6) 240-241; Özbek (n8) 80-81.

¹⁴ Aydın, s.103-104; Özbek, s.81; Meraklı, s.60 vd.

ilişkilendirilebilmesi gerekmektedir. Bu nedenle tüzel kişi, suçun faili olamaz ancak tüzel kişinin yararına olarak, tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde tüzel kişinin organ veya temsilcisinin suç işlemesi halinde tüzel kişi hakkında da tehlikeliliğin ortaya konulduğu kabul edilmeli ve güvenlik tedbirine hükmedilebilmelidir.¹⁵ Ancak bu durumda da tüzel kişinin suç faili olmadığı, suç failinin, tüzel kişi kapsamında herhangi bir şekilde görevlendirilen gerçek kişi olduğu unutulmamalıdır.¹⁶

Türk ceza hukukunda benimsenen sistem, tüzel kişinin suç faili olamayacağı sonucuna götürmektedir. Türk Ceza Kanunu m. 20/2'ye göre, “Tüzel kişiler hakkında ceza yaptırımı uygulanamaz. Ancak, suç dolayısıyla kanunda öngörülen güvenlik tedbiri niteliğindeki yaptırımlar saklıdır” denmiştir. Dolayısıyla tüzel kişilerin suç faili olamayacağı kabul edilmekte ancak güvenlik tedbiri şeklindeki cezai yaptırım yolunun açık olduğu belirtilmektedir.¹⁷ Bunun yanında Kabahatler Kanunu m. 43/A'da da tüzel kişilere ilişkin idari yaptırım öngörülmüştür.¹⁸ Böylece Türk hukuk sisteminde tüzel kişinin fail olarak kabul edilmemesine rağmen çeşitli cezai yaptırımlar öngörülmüş olması nedeniyle tüzel kişinin faillik sıfatının kabul edilmemesinin temelde bir anlamı bulunmamaktadır.¹⁹

¹⁵ İzzet Özgenç, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, (20.bs, Seçkin Yayınları 2024) 216.

¹⁶ Özgenç (n15) 217.

¹⁷ Tüzel kişilerin istisnai bir kural ile ceza sorumluluğunun kabul edilmesi gerektiğine ilişkin görüş için bkz. Özbek (n8) 91; Tüzel kişiler hakkında öngörülen güvenlik tedbirleri ise 60. maddede sayılmıştır. Buna göre, “Bir kamu kurumunun verdiği izne dayalı olarak faaliyette bulunan özel hukuk tüzel kişisinin organ veya temsilcilerinin iştirakiyle ve bu iznin verdiği yetkinin kötüye kullanılması suretiyle tüzel kişi yararına işlenen kasıtlı suçlardan mahkûmiyet halinde, iznin iptaline karar verilir. Müsadere hükümleri, yararına işlenen suçlarda özel hukuk tüzel kişileri hakkında da uygulanır. Yukarıdaki fıkralar hükümlerinin uygulanmasının işlenen fiile nazaran daha ağır sonuçlar ortaya çıkarabileceği durumlarda, hâkim bu tedbirlere hükmetmeyebilir. Bu madde hükümleri kanunun ayrıca belirttiği hallerde uygulanır.”

¹⁸ 30.3.2005 tarih 5326 sayılı Kabahatler Kanunu (RG 31.3.2005, 25772) 43/A: “Daha ağır idarî para cezasını gerektiren bir kabahat oluşturmadığı hallerde, bir tüzel kişinin organ veya temsilcisi ya da organ veya temsilci olmamakla birlikte bu tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde görev üstlenen bir kişi tarafından; 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun; 157 nci ve 158 inci maddelerinde tanımlanan dolandırıcılık suçunun, 188 inci maddesinde tanımlanan uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun, 235 inci maddesinde tanımlanan ihaleye fesat karıştırma suçunun, 236 ncı maddesinde tanımlanan edimin ifasına fesat karıştırma suçunun, 252 nci maddesinde tanımlanan rüşvet suçunun, 282 nci maddesinde tanımlanan suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama suçunun, 19/10/2005 tarihli ve 5411 sayılı Bankacılık Kanununun 160 inci maddesinde tanımlanan zimmet suçunun, 21/3/2007 tarihli ve 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununda tanımlanan kaçakçılık suçlarının, 4/12/2003 tarihli ve 5015 sayılı Petrol Piyasası Kanununun Ek 5 inci maddesinde tanımlanan suçun, 7/2/2013 tarihli ve 6415 sayılı Terörizmin Finansmanın Önlenmesi Hakkında Kanunun 4 üncü maddesinde tanımlanan terörizmin finansmanı suçunun, tüzel kişinin yararına olarak işlenmesi halinde, ayrıca bu tüzel kişiye onbin Türk Lirasından elli milyon Türk Lirasına kadar idarî para cezası verilir. Ancak idari para cezası, işleme veya eyleme konu menfaatin iki katından az olamaz. Bu madde hükümlerine göre idari para cezasına karar vermeye, birinci fıkrada sayılan suçlardan dolayı yargılama yapmakla görevli mahkeme yetkilidir.”

¹⁹ Meraklı (n7) 61.

A. TÜZEL KİŞİLERİN CEZA SORUMLULUĞUNU KABUL EDEN GÖRÜŞLER

Tüzel kişiliğin, kendisini oluşturan gerçek kişilerden oluşan organların dışında, onlardan bağımsız kendine özgü bir hukuki kişiliği olduğunu düşünen yazarlara göre tüzel kişi, suç faili olabilmelidir.²⁰ Zira tüzel kişinin organları vasıtasıyla aldığı kararlar ve yaptığı işlemler kolektif bir iradenin dolayısıyla çoğunluğun kararıdır. Organları oluşturan gerçek kişiler suç niteliğindeki eylemi gerçekleştiren “*vasıta*” niteliği taşımaktadır. Meydana gelen suçun azmettirenini ise tüzel kişidir.²¹ Bu yazarlara göre, tüzel kişiler hakkında, hukuki niteliklerine uygun yaptırımlar öngörülmelidir.²²

Bu yazarlar şahsilik ilkesi bağlamında konuyu değerlendirdiklerinde, tüzel kişinin cezalandırılmasının, onu oluşturan tüm üyelerinin cezalandırılması anlamına geldiğini ancak bunun cezanın “*doğrudan etkisi*” dahilinde değil “*dolaylı etkisi*” dahilinde kabul edilmesi gerektiğini, bu nedenle de şahsilik ilkesine aykırılık bulunmadığını belirtmektedir.²³ Ayrıca bizim de katıldığımız görüşe göre, tüzel kişilerin ceza sorumluluğu bir başkasının eyleminden sorumlu tutulmaktan ziyade “*garantörlük*” kurumuna daha çok hizmet etmektedir. Bu nedenle de tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun bulunması, şahsilik ilkesi bağlamında herhangi bir sorun yaratmamaktadır.²⁴

Tüzel kişilerin ceza sorumluluğu bulunduğuna ilişkin görüşün en önemli gerekçesi, küreselleşen dünyada artık bireysel suçluluktan çok, organize suçluluğun yaygınlaşması ve büyük çaplı felaketlere tüzel kişiler bünyesinde işlenen suçların neden olmasıdır.²⁵ Tüzel kişilerin ceza sorumluluğu bulunmadığı tespit edildiği takdirde, bu suçların yaptırımsız kalacağı ortadadır. Ancak tüzel kişilere uygulanabilecek olan cezaların kısıtlı olduğu da bir gerçektir. Gerçek kişilere uygulanan tüm cezaların tüzel kişilere uygulanması beklenemese de Türk Ceza Kanunu’nda tüzel kişiler fail olarak kabul edilmeli ve tüzel kişiler bakımından caydırıcı ceza türlerine yer verilmelidir.

Kıta Avrupası hukuk sisteminde genel olarak tüzel kişilerin cezai sorumluluğu olmadığı görüşü yaygınken; tüzel kişilerin ceza sorumluluğunu kabul eden ülkelere, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri örnek verilebilir.²⁶

²⁰ Görüşe ilişkin detaylı bilgi için bkz. Aydın (n11) 101; Kangal (n13) 147; Aslan (n6) 239; Özen (n8) 70; Meraklı (n7) 56 vd.

²¹ Aslan (n6) 239-240.

²² Kangal (n13) 147; Aydın (n11) 101

²³ Kangal (n13) 148; Meraklı (n8) 63.

²⁴ Meraklı (n8) 63-64.

²⁵ Kangal (n13)148; Aydın (n11) 101.

²⁶ Rezzan İtişgen, Kişinin Kendini Suçlamaya Zorlanamaması İlkesi (Nemo Tenetur İlkesi), Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, 2012, 93.

III. NEMO TENETUR SE İPSUM ACCUSARE İLKESİ

Nemo tenetur se ipsum accusare ilkesi, kişinin kendisini ve yakınlarını suçlayıcı beyanda bulunmaya zorlanamaması anlamına gelmekte olup Anayasa ile²⁷ korunan bir hak ve ceza hukuku ilkesidir. Nemo tenetur ilkesi, kişiye kendisini ve yakınlarını suçlayıcı herhangi bir delil göstermeme hakkı sağlamakla birlikte kişinin, soruşturma veya kovuşturma organlarıyla işbirliği yapmak zorunda olmamasını da teminat altına almaktadır.²⁸ Nemo tenetur ilkesinin temel amacı, kişilerin “zor kullanılarak” kendisi veya yakınları hakkında aleyhe delil göstermesinin engellenmesidir.²⁹ Nemo tenetur ilkesi uluslararası alanda kabul gören bir ilkedir. Bu nedenle uluslararası nitelik taşıyan mahkemelerde, anlaşmalarda ve konulan kurallarda ilkeye riayet edilmektedir.³⁰

A. İLKENİN KAPSAMI

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AIHM), nemo tenetur ilkesi ve bu ilkenin sağladığı susma hakkı ve aktif katılmaya zorlanma yasağının³¹ adil yargılanma hakkı kapsamında açıkça belirtilmeyen haklardan biri olduğunu, bu hakkın amacının soruşturma ve kovuşturma organlarının hukuka aykırı yöntemlerle kişiden bilgi almasını önlemek ve böylece adil yargılanma hakkının korunmasını sağlamak olduğunu belirtmiştir.³²

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AIHS) 6. maddesinde adil yargılanma hakkının hangi türdeki davaları kapsadığı belirtilmiştir. Buna göre, bir uyuşmazlık medeni hak ve yükümlülüklerle ilgiliyse veya kişiye cezai sahada yöneltilen bir suç isnadı bulunmaktaysa kişi, adil yargılanma hakkına ilişkin ilkelerin koruması altındadır.³³ Nemo tenetur ilkesi, anlamı itibariyle

²⁷ Anayasa 38/5: “Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz.”

²⁸ Paolo Fernandes/ Daniele Gallo/ Alessandro Nato, ‘Stpcktaking on the Principle of Nemo Tenetur in the Case Law of the ECtHR and CJEU’ (2024) 11[2], European Union Agency for Criminal Justice Cooperation, 406, 406.

²⁹ Javier Escobar Veas, ‘A Comparative Analysis of the Case Law of the European Court of Human Rights on the Right Against Self-Incrimination’, (2022) Rev. Bras. De Direito Processual Penal 878.

³⁰ Birleşmiş Milletler Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 14 (3) (g) maddesinde bir sanığın kendi aleyhine ifade vermeye veya suçunu itiraf etmeye zorlanamayacağı öngörülmüştür. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Usul ve Delil Kuralları 42(A) maddesinde de bu hakka atıfta bulunulmuştur. Roma Statüsü'nde 55/2'de bu hakka yer verilmiştir. Bunun yanında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bu hakkı adil yargılanma hakkı kapsamında değerlendirmektedir.

³¹ Nemo tenetur ilkesini sağladığı haklar bakımından ikiye ayırmak mümkündür: Susma hakkı ve aktif katılmaya zorlanma yasağı. Detaylı bilgi için bkz. Ecik (n4)100.

³² Saunders v. UK App No 19187/91, (17/12/1996), para. 68; John Murray v. U.K, App No 18731/91 (08/02/1996), para.45.

³³ Sibel Inceoğlu, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı Kamu ve Özel Hukuk Alanlarında Ortak Yargısal Hak ve İlkeler*, (4.bs. Beta Yayınevi 2013) 11; Feyyaz Gölcüklü, ‘Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde “Adil Yargılama”’, (1994) 49[1], Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi 199, 200; AIHS 6/1: “Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai

cezai sahada kişiye yöneltilen suç isnadına ilişkindir. Bu bağlamda nemo tenetur ilkesinin öncelikle adil yargılanma hakkının gereği olarak suç isnadı bulunan durumlarda uygulanacağını söylemek gerekmektedir. Suç isnadı kavramının anlaşılması bakımından ise AİHM'in "Engel Kriterleri"³⁴ önem arz etmektedir. Zira AİHM, suç isnadı kavramını "otonom" bir kavram olarak yorumlamakta ve suç isnadına, devletlerin iç hukuklarındaki değerlendirmelerin ötesinde bir anlam atfetmektedir.³⁵ Buna göre, bir isnadın suç isnadı sayılması için ilk kriter suçun iç hukuktaki tasnifidir.³⁶ Suçun iç hukuktaki tasnifi kriteri, başlangıç noktası bakımından önemlidir ve eğer suç iç hukukta cezai alanda değerlendirilmekte ise hiçbir yan şartta gerek olmaksızın suç isnadının varlığı kabul edilmekte ve adil yargılanma ilkeleri geçerli olmaktadır.³⁷ İkinci kriter, suçun niteliği kriteridir.³⁸ Bu kriterde incelenen, söz konusu suçun diğer üye devletlerde hangi alanda düzenlendiği ve bu suça nasıl bir yaptırım uygulandığıdır.³⁹ Son kriter ise cezanın niteliği ve ağırlığı kriteridir.⁴⁰ Mahkeme bu kriterde cezanın verilme amacını ve cezanın ağırlığını incelemektedir.⁴¹ Son tahlilde tüzel kişi olarak şirket hakkında yürütülen soruşturma ve verilen ceza veya şirket çalışanları hakkında yürütülen soruşturma ve verilen ceza, iç hukuk bağlamında ceza hukuku kapsamında değerlendirilmese de Engel Kriterleri nedeniyle AİHM, söz konusu isnadı "suç isnadı" olarak değerlendirebilecek ve nemo tenetur ilkesinin ihlal edildiğine karar verebilecektir. Bunun yanında, cezai sahada olmayan konularda nemo tenetur ilkesinin etkisinin de araştırılması gerekmektedir. Konu ilerde detaylı şekilde incelenmiştir.

Nemo tenetur ilkesinin her türlü delil bakımından mı yoksa yalnızca beyan delili bakımından mı geçerli olduğunun tespit edilmesi önemlidir. Eğer yalnızca beyan delili bakımından geçerli olduğu kabul edilecek olursa nemo tenetur ilkesi, yalnızca kişinin kendisi ve yakınları hakkında suçlayıcı beyanda bulunmak zorunda olmamasını kapsayacaktır. Ancak her türlü delil bakımından geçerli olduğu kabul edilecek olursa beyan delili dışında diğer

---

alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, adil ve kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir." Metnin çevirisi için bkz. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Convention_TUR

³⁴ Engel and Others v. Netherland, App No 5100/71, 5101/71, 5102/7, 5354/72, 5370/72, (08/06/1976), Bu kararda AİHM "suç isnadı" kavramını değerlendirmiş ve üç temel kriter koyarak hangi durumlarda suç isnadı bulunduğunu ve dolayısıyla adil yargılanma ilkelerinin geçerli olacağını belirlemiştir.

³⁵ König v. Germany, App No 6232/73, (28/06/1978), para. 88; Engel and Others v. Netherland, para.81.; Neumeister v. Austria, App No 1936/63, (27/06/1968), para.18.

³⁶ Ezgi Çırak, 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Adil Yargılama Hakkının Uygulama Alanı', (2019) 21 [Özel Sayı], Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN'a Armağan 997, 1017; Fahri Gökçen Taner, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Çelişme ve Silahların Eşitliği İlkesi*, (2.bs Seçkin Yayınları 2021) 48.

³⁷ İnceoğlu (n33) 85; Çırak (n36) 1017-1018; Engel and Others, para.82.

³⁸ Çırak (n36) 1019; Engel and Others, para.82

³⁹ İnceoğlu (n33) 86; Çırak (n36) 1019.

⁴⁰ Çırak (n36) 1020.

⁴¹ İnceoğlu (n33) 95; Çırak (n36) 1019.

delil türleri bakımından da ilke, uygulama alanı bulabilecektir. Örneğin nemo tenetur ilkesinin her türlü delil bakımından geçerli olduğunun kabul edilmesi durumunda, kişinin kendisi veya yakınları aleyhine olabilecek belgeleri sunmaması da mümkün olacaktır.

Nemo tenetur ilkesinin susma hakkıyla doğrudan ilişkili olduğu açıktır.⁴² Ancak nemo tenetur ilkesi susma hakkından daha kapsamlı bir “ilke” olup susma hakkı, nemo tenetur ilkesinin sağladığı haklardan yalnızca biridir.⁴³ Bunun yanında nemo tenetur ilkesinin gereği olarak kişinin susmasından veya delil ibraz etmemesinden o kişi aleyhine sonuç çıkarılması da yasaktır.⁴⁴ Dolayısıyla nemo tenetur ilkesinin beyan delili ile sınırlandırılmaması gerekir. Bu ilke, kişinin hem kendisi hem de yakınları aleyhine beyanda bulunmak zorunda olmaması hakkını korurken bir yandan da kendisi ve yakınları aleyhine herhangi bir delil göstermek zorunda olmaması, soruşturma ve kovuşturma organlarıyla iş birliği yapmak zorunda olmaması anlamına gelmektedir.⁴⁵

Nemo tenetur ilkesi, uygulama alanı geniş bir ilkedir. Kişinin kendisini veya yakınlarını suçlaması anlamına gelebilecek her türlü bilgi, belge, nemo tenetur ilkesi kapsamındadır. Bu anlamda ticari kayıtlar da nemo tenetur ilkesinin konusunu oluşturabilecektir.⁴⁶ Bu husus şirket çalışanları ve tüzel kişinin nemo tenetur ilkesinden faydalanması tartışmaları bakımından önem taşımaktadır.

B. İLKENİN SINIRLARI

Ceza muhakemesi işlemlerinin gerektiği gibi yürütülmesinin sağlanması bakımından bu işlemlere maruz kalan kişinin boyun eğme mecburiyeti, birtakım işlemlere karşı koymama zorunluluğu bulunmaktadır bu zorunluluk, “katlanma yükümlülüğü” kavramıyla açıklanmaktadır.⁴⁷ Ancak

⁴² Arzu Laloğlu, ‘Vergi İncelemesi Bakımından Nemo Tenetur İlkesi’ (2024) 32 [4], Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2309, 2314.

⁴³ Aynı görüş için bkz. Ali Tanju Sarıgül, ‘Şüpheli ve Sanığın Ceza Muhakemesi İşlemlerine Katlanma Yükümlülüğüne Getirilen Sınır-Nemo Tenetur Se İpsum Accusare İlkesi’ (2021) 33 [153], Türkiye Barolar Birliği Dergisi 39, 57; Zekiye Özen İnci, ‘Şüpheli ve Sanığa Rağmen Bir Ceza Muhakemesi Hukuku Mu? Şüpheli ve Sanığın Ceza Muhakemesi İşlemlerine Katlanma Yükümlülüğü ve Bu Yükümlülüğün Sınırları Hakkındaki Düşünceler’ (2017) 7[2], Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 119, 130; Ailbhe O’Neill, ‘The Right to Silence and the Company’ (2004) 39, Irish Jurist 111, 112; Ecik (n4) 101; Susma hakkı ve nemo tenetur ilkesinin aynı anlama geldiğine ilişkin görüş için bkz. Laloğlu (n42) 2314; Cumhur Şahin / Neslihan Göktürk, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, (15.bs Seçkin Yayınları, 2024) 142.

⁴⁴ Laloğlu (n42) 2315; Özen İnci (n43) 129; İnceoğlu (n33) 281; Murray v. Birleşik Krallık, para.41.

⁴⁵ İnceoğlu (n33) 273; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Funke v. Fransa kararında başvuruçunun gümrük tarafından talep edilen belgeleri ibraz etmemesi yönündeki iradesinin hukuka aykırı olmadığını; bu belgeleri ibraz etmemesi nedeniyle başvuruçunun para cezasına çarptırılmasının nemo tenetur ilkesine aykırı olduğunu, başvuruçunun kovuşturma organlarıyla iş birliği yapmaya zorlanamayacağını tespit etmiştir. Funke v. Fransa, App No 10828/84, (25/02/1993).

⁴⁶ İnceoğlu, (n33) 279; Sarıgül (n43) 47.

⁴⁷ Sarıgül (n43)42.

katlanma yükümlülüğü, kişinin yapılan işlemlere aktif şekilde katlanmasını gerektirmemekte, yalnızca bu işlemlere karşı “hiçbir şey yapmamak” anlamına gelen pasif şekilde katlanmasını zorunlu kılmaktadır.⁴⁸ Dolayısıyla katlanma yükümlülüğü nemo tenetur ilkesinin sınırı değil, nemo tenetur ilkesi katlanma yükümlülüğünün sınırını oluşturmaktadır.

Elbette nemo tenetur ilkesi mutlak uygulanan bir ilke değildir. AİHM, bu ilkenin ihlalinin ancak belli bir orana ulaşmış “zorlama” durumunda mümkün olduğunu belirtmektedir.⁴⁹ AİHM, nemo tenetur ilkesini ihlal edecek nitelikte zorlama sayılabilecek üç örnek durum ortaya koymuştur. İlk olarak kişinin, yaptırım tehdidi altında ifade vermeye zorlanması; ikinci olarak delil veya beyan elde etmek amacıyla fiziksel veya psikolojik baskılar; son olarak da delil elde etmek için hileye başvuru durumlarıdır.⁵⁰ Tüzel kişiler bakımından durum değerlendirildiğinde, tüzel kişinin somut bir varlığı bulunmadığından, bu tür durumlara maruz kalması olanaksızdır. Ancak tüzel kişi hakkında aleyhe beyan verebilecek nitelikteki çalışan, bu tür durumlara maruz kalabilecek ve bu yolla da tüzel kişinin nemo tenetur hakkı ihlal edilmiş olacaktır. Dolayısıyla AİHM kriterlerinin gerçek kişilerin nemo tenetur ilkesinden yararlanması üzerine oluşturulduğunu; bu kriterlerin tüzel kişilere yönelik olmadığını söylemek mümkündür.

AİHM, güvenlik ve kamu düzeninin tehlikeye girmesi gibi sebeplere dayanarak nemo tenetur ilkesinin özünü etkileyecek müdahaleleri adil yargılanma hakkının ihlali olarak değerlendirmektedir.⁵¹ Dolayısıyla güvenlik, kamu düzeninin tehlikeye girmesi, kamu yararı gibi sebepler nemo tenetur ilkesinin sınırını oluşturmamaktadır. Bu nedenle tüzel kişilerin büyük çapta suçlara karışması veya adeta bir kapalı kutu olduğundan denetiminin sağlanamaması ve bu durumun kamu yararına olumsuz etkisi nedeniyle nemo tenetur hakkı ortadan kaldırılmamalıdır.

Tüzel kişilerin nemo tenetur hakkının ihlal edildiğinden bahsedilebilmesi için öncelikle “ceza” niteliğinde bir işlemin mevcut olması gerekmektedir. Söz konusu cezanın ceza hukuku kapsamında verilmiş olması zorunlu olmamakla birlikte, cezai işlemin tüzel kişinin varlığı veya çalışanları bakımından haklarını kısıtlayıcı nitelikte olması gerekmektedir.

Nemo tenetur ilkesinin sınırı, kanunlarda belirlenmişse bu durumda tüzel kişiler bakımından nemo tenetur ilkesinin uygulama alanı daralacaktır. Örneğin Ceza Muhakemesi Kanunu’nda düzenlenen koruma tedbirlerinden bazıları nemo tenetur ilkesini şüpheli veya sanık bakımından kısıtlamaktadır.

IV. CEZA KANUNU DIŞINDA DÜZENLENEN SUÇ VE CEZALARDA NEMO TENETUR İLKESİNİN UYGULANABİLİRLİĞİ

Tüzel kişilerin ceza sorumluluğu tartışmalarına neden olan suçların tamamı Türk Ceza Kanunu’nda düzenlenmemiştir. Türk Ticaret Kanunu,

⁴⁸ Sarıgül (n43) 42.

⁴⁹ Escobar Veas (n29) 884.

⁵⁰ Ibrahim and Others v. United Kingdom App No 50541/08, 50571/08, 50573/08, 40351/09, (13/09/2016) para.267.

⁵¹ Heaney and McGuinness v. Ireland, App No 34720/97, (21/12/2000), para.57-58.

Rekabet Kanunu, Kabahatler Kanunu gibi hem özel hukuk dallarında hem de idare hukuku alanında birtakım kurallar öngörülmüştür. Örneğin Kabahatler Kanunu m. 8/2'de, "*Organ veya temsilcilik görevi yapan ya da organ veya temsilci olmamakla birlikte, tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde görev üstlenen kişinin bu görevi kapsamında işlemiş bulunduğu kabahatten dolayı tüzel kişi hakkında da idari yaptırım uygulanabilir.*" denmiştir. Kabahatler Kanunu'nda yer alan bu madde dolayısıyla tüzel kişi hakkında ciddi para cezaları verilebilmektedir.⁵²

Bu hususta önem arz eden örneklerden biri de 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'dur. Kanun'un, "*Bilgi İsteme*" başlıklı 14. maddesinde, "*Kurul, bu Kanunun kendisine verdiği görevleri yerine getirirken, gerekli gördüğü her türlü bilgiyi tüm kamu kurum ve kuruluşlarından, teşebbüslerden ve teşebbüs birliklerinden isteyebilir. Bu makamlar, teşebbüsler ve teşebbüs birliklerinin yetkilileri istenen bilgileri Kurulun belirleyeceği süre içinde vermek zorundadır*" denmiştir. Kanun'un, "*Yerinde İnceleme*" başlıklı 15. maddesine göre ise, "*Kurul, bu Kanunun kendisine verdiği görevleri yerine getirirken gerekli gördüğü hallerde, teşebbüs ve teşebbüs birliklerinde incelemelerde bulunabilir. Bu amaçla teşebbüslerin veya teşebbüs birliklerinin: Defterlerini, fiziki ve elektronik ortam ile bilişim sistemlerinde tutulan her türlü verilerini ve belgelerini inceleyebilir, bunların kopyalarını ve fiziki örneklerini alabilir, belirli konularda yazılı veya sözlü açıklama isteyebilir, teşebbüslerin her türlü mal varlığına ilişkin mahallinde incelemeler yapabilir. İnceleme, Kurul emrinde çalışan uzmanlar tarafından yapılır. Uzmanlar incelemeye giderken yanlarında incelemenin konusunu, amacını ve yanlış bilgi verilmesi halinde idari para cezası uygulanacağını gösteren bir yetki belgesi bulundurlar. İlgililer istenen bilgi, belge, defter ve sair vasıtaların suretlerini vermekle yükümlüdür. Yerinde incelemenin engellenmesi veya engellenme olasılığının bulunması durumunda sulh ceza hâkimi kararı ile yerinde inceleme yapılır*".

Kanun'da, Rekabet Kurulu'nun yerinde inceleme yetkisini zorlaştıran veya istenen bilgilere ilişkin eksik, yanıltıcı bilgiler verenlerin idari para cezasıyla cezalandırılması öngörülmüştür.⁵³ İlgili maddelerden anlaşıldığı üzere, Rekabet Kurulu'nun, teşebbüsün yönetim işlerini gerçekleştirdiği merkez, şube ve tesislerinde yapılan faaliyetleri incelemesi, bilgi ve belge talep etmesi mümkündür ve Kurul bu işlemleri kural olarak hâkim kararına dayanmadan gerçekleştirmektedir. İlgili maddelerin nemo tenetur ilkesine aykırılık oluşturup oluşturmadığı değerlendirilirken öncelikle nemo tenetur ilkesinin yalnızca ceza muhakemesi bakımından geçerli bir ilke mi yoksa tüm

⁵² Özbek, (n8) s.89; Kabahatler Kanunu dışında, 4.1.1961 tarih 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu (RG 10.1.1961/ 10703) 333/1'de, "*Tüzel kişilerin idare ve tasfiyesinde Vergi Kanununa aykırı hareketlerden tevellüt edecek vergi cezaları tüzel kişiler adına kesilir.*", 4458 sayılı Gümrük Kanunu 299/2'de, "*Gümrük müşavirliğinin bir tüzel kişilik olması halinde, gümrük beyannamesi veya beyanname kabul edilen diğer belgeler üzerine imzasını atmış olanların vergi kaybına neden olan durumu bildiği veya bilmesi gerektiği hallerde, bunlar gümrük idaresine karşı bağlı oldukları tüzel kişilikle birlikte müteselsilen sorumlu olurlar. Bu hallerde, ilgili gümrük müşavirinin kişisel cezai sorumluluğu saklı kalmak kaydıyla, işlemi yapan kişi ile birlikte tüzel kişilik de gümrük idaresince alınan vergiler ve verilen para cezaları yönünden müteselsilen sorumludur.*"

⁵³ 7.12.1994 tarih 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun (RG 13.12.1994/ 221140) 16. madde, "*c) Kanunun 14 ve 15 inci maddelerinin uygulanmasında eksik, yanlış ya da yanıltıcı bilgi veya belge verilmesi ya da bilgi veya belgenin belirlenen süre içinde ya da hiç verilmemesi, d) Yerinde incelemenin engellenmesi ya da zorlaştırılması....idari para cezası verilir.*"

yargılamalar bakımından geçerli bir ilke mi olduğunun araştırılması gerekir. Yalnızca ceza muhakemesi bakımından geçerli bir ilke olarak kabul edilirse bu kanunlarda öngörülen yaptırımların “suç isnadı” kriterlerine göre değerlendirmesi yapılmalıdır. AİHM, nemo tenetur ilkesinin uygulama alanı bulması için kişi hakkında bir ceza soruşturması veya kovuşturmasının resmi olarak başlamış olması veya başlama riski bulunması yani kişinin suç isnadı altında olması gerektiğini belirtmektedir.⁵⁴ Bu konuda önceki kısımda “suç isnadı”na ilişkin yapılan açıklamalar önem kazanmaktadır.

AİHM, savunma hakkının, bireyin suç isnadı altında bulunduğu hallerde korunması gerektiğini ancak bunun yanında ceza verilmesine yol açabilecek nitelikteki idari işlemlerde de gözetilmesi gerektiğini tespit etmiştir.⁵⁵ Avrupa Birliği Komisyonu ise özellikle tüzel kişilerin yöneticilerinin eylemlerinin hukuka aykırılığına ilişkin delil elde etmek için yürütülen soruşturmalarda, bu hakların özünün zedelenmesinin önlenmesi gerektiğini belirtmektedir.⁵⁶ Zira ceza soruşturması olmayan bir davada, elde edilen deliller gerçek veya tüzel kişinin ceza soruşturmasına maruz kalmasına neden olabilmektedir.⁵⁷ AİHM ve Avrupa Birliği Komisyonu dışında Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi, kişinin statüsü veya hakkında yapılan işlemlerin niteliği önemli olmaksızın kendini ve yakınlarını suçlamama hakkı bulunduğunu, bu işlemin idari işlem niteliğinde olmasının önemli olmadığını belirtmektedir.⁵⁸ Rekabet Kurulu, yerinde inceleme yetkisini kullandığı durumda tüzel kişinin çalışanlarından “işbirliği” yapmaları talebinde bulunabilmekte; erişmek istediği her türlü bilgi ve belgeye tüzel kişi aracılığıyla erişebilmektedir. Bu inceleme sonucunda elde edilen deliller neticesinde kanuna aykırı bir durum tespit edildiğinde tüzel kişi, ciddi miktarda para cezasına maruz kalabilmektedir. Bunun yanında Kurul, belgelerin incelenmesi esnasında Türk Ceza Kanunu’nda yer alan bir suça da rastlayabilir. Bu durumda Kurul, ilgili suçu TCK m. 278 uyarınca gerekli mercilere elbette bildirmekle yükümlüdür. Dolayısıyla tüzel kişinin çalışanlarının verdiği bilgi ve belgeler, kendilerinin veya tüzel kişinin suç soruşturması veya kovuşturmasına maruz kalmasına neden olabilecektir.

Avrupa Birliği Komisyonu, kamu yararı bakımından rekabetin korunması için Kurum’un bilgi ve belge talep edebilme yetkisinin önemli olduğunu, ayrıca doğrudan bir cezai soruşturma veya kovuşturma söz konusu olmadığından, nemo tenetur ilkesinin uygulanmasına gerek olmadığını düşünülebileceğini ancak ceza verilmesine neden olabilecek nitelikteki idari işlemlerde de savunma hakkının önemli bir bileşeni olan nemo tenetur ilkesinin korunması gerektiğini belirtmiştir.⁵⁹ Ancak bu tespiti rağmen

---

⁵⁴ İnceoğlu, (n33) 278.

⁵⁵ J.B v. Switzerland, App No 31827/96, (03/05/2001), para.67 vd.

⁵⁶ Hoechst AG v. Commission of the European Communities, Avrupa Mahkemesi, (21/09/1989), para.15, Kararın tamamına ulaşmak için bkz. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61987CJ0046>.

⁵⁷ İbrahim and Others v. U.K. para.267.

⁵⁸ Escobar Veas (n29) 879.

⁵⁹ Orkem SA v. Commission, Avrupa Mahkemesi, Başvuru No: (374/87), (18/10/1989), para.33, kararın tamamı için bkz. <https://eur-lex.europa.eu/legal->

rekabet hukuku bakımından Avrupa Birliği hukukunda nemo tenetur ilkesi oldukça kısıtlı şekilde uygulanmaktadır.⁶⁰ Komisyon, doğrudan suçlayıcı nitelikteki sorulara cevap verilmesi istenmese ve soruşturmaya ilişkin belge oluşturma talebi, nemo tenetur ilkesi nedeniyle reddedilebilse de önceden var olan belgelerin Kurum'a teslimini gerekli görmektedir.⁶¹ Dolayısıyla Avrupa Birliği hukuku bağlamında rekabet hukukuna ilişkin düzenlemelerde nemo tenetur ilkesinin uygulanmasına ilişkin net olmayan, belirsiz bir durum bulunmaktadır.

AİHM, başvuranın, idari bir soruşturma sırasında kanunen kendisinden istenildiği takdirde vermesi zorunlu olan bilgi ve belgelerin, sonrasında ceza kovuşturmasında delil olarak kullanılmasını nemo tenetur ilkesinin ve dolayısıyla adil yargılanma hakkının ihlali olarak değerlendirmektedir.⁶² Mahkeme, üstün kamu yararının temin edilmesi ve başvurandan alınan bilgi ve belgelerin soruşturma bakımından hayati önem arz etmesinin nemo tenetur ilkesinin görmezden gelinmesine neden olmaması gerektiğini ve nemo tenetur ilkesinin ihlali için geçerli bir sebep olamayacağını tespit etmiştir.⁶³

Son tahlilde, ceza hukuku dışında düzenlenen suç ve cezalarda doğrudan nemo tenetur ilkesinin uygulanması gerektiğini söylemek mümkün olmasa da düzenlenen suç ve cezanın “suç isnadı” niteliğinin araştırılması gerekmektedir. Eğer bu düzenleme, “suç isnadı” niteliğindeyse o halde nemo tenetur ilkesinin geçerliliği söz konusudur. Gerçekleştirilen soruşturma, idari veya medeni haklara ilişkin bir soruşturma bile olsa bilgisine başvurulana kişiyi cezai soruşturmaya maruz bırakabilecek nitelikte ise nemo tenetur ilkesinin dikkate alınması gerekmektedir.⁶⁴

V. TÜZEL KİŞİLERİN NEMO TENETUR SE İPSUM ACCUSARE İLKESİNDEN YARARLANMASI SORUNU

A. TÜZEL KİŞİLERİN NEMO TENETUR İLKESİNDEN YARARLANMAMASI GEREKTİĞİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLER

Şirketlerin nemo tenetur ilkesinden faydalanmasının mümkün olmadığına ilişkin görüşlerin temel argümanı bu ilkenin bir “hak” niteliğinde olduğu ve bu hakkın insana ait bir hak olmasına dayanmaktadır.⁶⁵ Bu görüşe göre tüzel kişiler somut bir varlığa sahip olmadıklarından bu hakkı gerektiği gibi kullanamazlar. Ayrıca bu görüşe göre şirket- devlet arasında güç dengesinin hemen hemen eşit olduğu, bu nedenle şirketin devlete karşı

---

content/EN/TXT/?uri=celex:61987CJ0374; Hoechst AG v. Commission, Avrupa Mahkemesi, Başvuru No: (46/87, 227/88), (21/09/1989), para.15 vd.

⁶⁰ Pieter Van Cleynenbreugel, ‘The Right to Avoid Self-Incrimination: Yet Another Elephant in the Automated Competition Law Enforcement Room?’ (2024) 9[3], Jean Monnet Network on EU Law Enforcement Working Paper Series 978, 981.

⁶¹ Cleynenbreugel (n60) 981.

⁶² Saunders v. United Kingdom, App No 19187/91, (17/12/1996), para.71 vd.

⁶³ Saunders v. UK, para.74.

⁶⁴ Escobar Veas (n29) 879; Fernandes/Gallo/Nato (n 28) 413.

⁶⁵ Görüşe ilişkin detaylı bilgi için bkzn. Trainor, s.2177; Ramsay, s.307; Fernandes/Gallo/Nato (n28) 423.

korunma ihtiyacının olmaması nedeniyle tüzel kişiler nemo tenetur ilkesinin kapsamı içerisinde değildir. Ayrıca tüzel kişilere nemo tenetur hakkı tanındığında tüzel kişilerin faaliyetlerinin denetlenebileceği belgelerin elde edilmesi neredeyse imkansızdır ve bu durumda başka delil elde etmek zorlaşmaktadır.⁶⁶ Tüm bu gerekçeler sebebiyle tüzel kişilerin nemo tenetur ilkesinden faydalanması mümkün değildir. Bunun yanında, nemo tenetur ilkesinin tarihsel bir temeli vardır ve insan haklarına ilişkin ihlaller sonucu devlete karşı bireyin korunması amaçlanmaktadır. Ancak tüzel kişiler gerçek kişi olmadıklarından itibar kaybı veya aşağılanmaya maruz kalmazlar. Ayrıca devletin bir parçası olarak zaten avantajlı bir konumdadır ve korunmaya ihtiyaçları bulunmamaktadır.⁶⁷

Tüzel kişilerin nemo tenetur ilkesinin kapsamında olmaması gerektiğini düşünen yazarlara göre, şirketlerin işlediği suçların mağdurları geleneksel suçların aksine geniş bir kitledir. Bu da soruşturma organları üzerinde delil bulma baskısını artırmaktadır.⁶⁸ Tüzel kişilerin nemo tenetur ilkesinden faydalanması, soruşturma organları üzerindeki baskıyı daha fazla artıracaktır. Ancak delil bulmak imkansız yakın hale gelecektir. Delil bulma baskısına maruz kalan soruşturma organları ise ceza hukukunun temel ilkelerini ihlal etmeye daha yatkın bir duruma gelecektir.

Tüzel kişilerin nemo tenetur ilkesinden faydalanamayacağını düşünen yazarlar, ceza muhakemesi işlemleri bakımından da tüzel kişinin nemo tenetur hakkını kullanmasının mümkün olmadığı görüşündedir. Tüzel kişiye ilişkin bir soruşturma için çağırılan tanık, şirket değil şirketin çalışanıdır. Böyle bir durumda tüzel kişinin nemo tenetur hakkı, tanığın ifade vermesini engelleyemez.⁶⁹ Zira susma hakkı yalnızca gerçek kişilere tanınan bir haktır, gerçek kişinin ise tüzel kişi adına susma hakkını kullanması mümkün değildir.⁷⁰

Belge delili tüzel kişinin faaliyetlerinin denetlenmesi için en etkili delillerdendir. Zira tüzel kişiler gerçekleştirilen tüm işlemleri belgelerle yazılı hale getirmektedir. Soruşturma organları, tüzel kişinin çalışanlarından soruşturmaya ilişkin belgeleri talep ettiğinde çalışanların nemo tenetur ilkesi nedeniyle belge delilini vermeyi reddetmesi çalışanlar üzerinde baskı oluşturacak ve bu durum çalışanların yalan tanıklık, iftira gibi fiillere yönelmesine neden olacaktır.⁷¹ Dolayısıyla bu yazarlara göre, tüzel kişiye ilişkin soruşturmada en sağlıklı yol, tüzel kişiye ait belgelerin incelenmesidir.

Bazı yazarlar Anayasa m. 38/5'te "hiç kimse" ifadesinin kasıtlı kullanıldığını ve "hiç kimse" ifadesinin kapsamına tüzel kişilerin girmeyeceği açık olduğundan nemo tenetur ilkesinden tüzel kişilerin faydalanmasının

⁶⁶ Trainor (n1) 2183; Ross Ramsay, 'Corporations and the Privilege Against Self-Incrimination' (1992) 15[1] UNSW Law Journal 297, 306-307.

⁶⁷ Trainor (n1) 2178; Ramsay (n66) 308.

⁶⁸ Ramsay (n66) 307.

⁶⁹ Ramsay (n66)309; İtişgen (n26) 100.

⁷⁰ Şaban Cankat Şahin, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı Çerçevesinde Şüpheli ve Sanığın Susma Hakkı*, (I.bs, Adalet Yayınevi 2024) 182.

⁷¹ Ramsay (n66) 309.

mümkün olmadığı kanaatindedir.⁷² Bu görüşe katılmak mümkün değildir. Nitekim Anayasa Mahkemesi, Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 15. maddesinin, Anayasa'nın 21. maddesinde yer alan konut dokunulmazlığı hakkına aykırılık teşkil ettiğini tespit etmiştir.⁷³ Anayasa'nın 21. maddesinde, "*Kimsenin konutuna dokunulamaz*" denilmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin kararında doğrudan nemo tenetur ilkesine ilişkin bir değerlendirme olmasa da söz konusu karar, Anayasa'da "*kimse*" ifadesinin yalnızca gerçek kişileri temsil etmediğine ilişkin önemli bir karardır.

B. TÜZEL KİŞİLERİN NEMO TENETUR İLKESİNDEN YARARLANMASI GEREKTİĞİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLER

Son zamanlarda devlet-tüzel kişi arasındaki güç dengesi devlet lehine değişmiştir; tüzel kişilik yaygınlaştıkça devletin, tüzel kişinin yaptığı faaliyetleri denetleme isteği ve gerçekleşen ihlalleri cezalandırma talebi artmıştır.⁷⁴ Bu talep doğrultusunda devlet, tüzel kişiyi denetim altında tutacak kuralları koymuştur. Dolayısıyla tüzel kişiler artık devletin parçası değil; denetlenen cezalandırılan ve takip edilen oluşumlar haline gelmiştir. Birey-devlet arasındaki ilişkinin benzeri tüzel kişi-devlet arasında da kurulduğuna göre bireylerin devlet karşısındaki korumasının tüzel kişiler bakımından geçerli olmaması için bir neden bulunmamaktadır.

Nemo tenetur ilkesi, bireyin uğradığı hak ihlallerine tepki olarak bireyi devlete karşı korumayı hedefleme amacıyla doğmuş ve insan onurunun korunmasına hizmet etmesi amaçlanmıyorsa da ilkeyle amaçlananın yalnızca bu olmadığı açıktır. İlkenin amacı, masumların mahkumiyetten korunması ve kendilerine, yakınlarına ihanet etmesinin engellenmesidir. Dolayısıyla ilkenin amacı bakımından tüzel kişi ve gerçek kişi ayrımı yapmanın haklı bir gerekçesi bulunmamaktadır.⁷⁵ Zira tüzel kişiler organları aracılığıyla irade beyanında bulunmakta ve bu beyanlar, kendileri veya tüzel kişiler bakımından ciddi sonuçları olabilecek ihtimaller barındırmaktadır. Tüzel kişilerin de gerçek

⁷² Şahin (n70) 183; Yazar mevcut sistemde tüzel kişilerin nemo tenetur ilkesinden faydalanamayacağını ve susma hakkının yapısı itibarıyla hiçbir zaman tüzel kişiler bakımından geçerli bir hak olarak tanınmayacağını ancak en azından kendini suçlamama hakkı bağlamında tüzel kişilere bu hakkın tanınması gerektiğini belirtmektedir.

⁷³ Ford Otomotiv Sanayi, A.Ş. B No: 2019/40991, (AYM 23/03/2023), "*Yukarıda açıklandığı üzere yerinde inceleme, çoğunlukla müteşebbisin herkese açık olan tesislerinde değil Anayasa'nın 21. maddesi uyarınca konut kapsamında değerlendirilen merkez, şube ve tesislerinde yapılan bir faaliyettir. Dolayısıyla kural, rekabet uzmanlarına hâkim kararı olmadan da konut sayılan alanlara girebilme yetkisi tanımaktadır. Kuralda hâkim kararı, yerinde incelemenin engellenmesi veya engellenme olasılığının bulunması hâlleriyle sınırlı olarak öngörülmektedir. Anayasa'nın 21. maddesinin birinci fıkrasının ikinci cümlesinde düzenlenen özel güvence, kamu görevlilerinin kişilerin konutlarına rızaları dışında girmek istediği her durumu kapsamakta olup hâkim kararını, engellenmenin veya engelleme ihtimalinin varlığına münhasır kulan düzenleme sözü edilen güvenceye aykırılık teşkil etmektedir.*"

⁷⁴ Trainor 182.

⁷⁵ O'Neill (n43) 136; Aydın (n11) 215; Trainor (n1) 2186; Durmuş Tezcan / Mustafa Ruhan Erdem / Oğuz Sancakdar / Murat Önok, *İnsan Hakları El Kitabı* (10. bs Seçkin Yayınları 2024) 348.

kişiler gibi hukuka aykırı yöntemlerle delil elde edilmesine maruz kalması olasıdır.⁷⁶

Tüzel kişinin üyeleri olan gerçek kişiler, yürütülen soruşturma veya kovuşturma kapsamında baskı altında yanlış beyan verdikleri takdirde, bu beyan kendileri ya da tüzel kişinin aleyhine kullanılabilir. Bu durumda tüzel kişi, haksız bir yaptırıma mahkûm edilecek ve dolaylı bir şekilde olsa da kendisini oluşturan gerçek kişiler, bu haksızlıktan zarar göreceklerdir.⁷⁷ Bu nedenle beyan delili bakımından gerçek kişiler, tüzel kişi adına nemo tenetur ilkesinden faydalanmalıdır. Beyan delili dışındaki deliller bakımından ise tüzel kişi bizzat bu ilkedan doğan haklarını kullanabilmelidir.⁷⁸

Tüzel kişilerin nemo tenetur ilkesinden faydalanmasının, soruşturma ve kovuşturma organları üzerindeki baskıyı artıracığı görüşüne ise katılmak mümkün değildir. Zira varsayımlara dayanılarak ceza hukukunun temel bir ilkesinden vazgeçmek mümkün olmamalıdır.

Alman Hukuku'nda da Türk Hukuku'nda olduğu gibi tüzel kişilerin ceza sorumluluğu kabul edilmemiş; Türk hukukuna benzer şekilde tüzel kişiler için birtakım cezai yaptırımlar öngörülmüştür.⁷⁹ Alman Hukuku'nda, Alman Anayasası'nda yer alan, temel hakların niteliği elverdiği ölçüde tüzel kişilere de uygulanacağı maddesine binaen nemo tenetur ilkesinin temel bir hak olduğu dikkate alındığında, bu hakkın tüzel kişiler bakımından da geçerli olması gerektiği fikri yaygındır.⁸⁰ Nemo tenetur ilkesinin gerçek kişilere etkisinin birebir tüzel kişilere uyarlanamayacağı açıktır. Ancak tüzel kişilik niteliği elverdiği ölçüde bu ilkenin tüzel kişiler bakımından uygulanması gerekmektedir.

C. YARGI KARARLARI

ABD Yüksek Mahkemesi, *Hale v. Henkel*⁸¹ kararında, şirketin kendisinden talep edilen belgelerin sunulmasının ceza muhakemesinin başarılı bir şekilde tamamlanması bakımından en önemli adımlardan biri olduğunu, bu belgelerin verilmemesi durumunda suçun ispatının neredeyse imkânsız olduğunu belirtmiş, nemo tenetur ilkesinin sağladığı hakların yalnızca gerçek kişiler bakımından geçerli olan bireysel nitelikte haklar olduğuna değinmiştir.⁸² Ayrıca yüksek mahkeme, bireye, nemo tenetur ilkesinin sağladığı hakların anayasal nitelikte olduğunu (Fifth Amendment) ve bireylerin bu hakları kullanarak topluma ve devlete zarar vermediğini ancak şirketin, devletin uzantısı olarak anayasa kaynaklı böyle bir hakkı olmadığını

⁷⁶ Trainor (n1) 2181.

⁷⁷ O'Neill (n43) 136; İtişgen (n26) 99.

⁷⁸ Aydın (n11) 215.

⁷⁹ İtişgen (n26) 95; Karaaslan (n3) 27-28.

⁸⁰ İtişgen (n26) 95; Şahin, (n70) 183.

⁸¹ Kararın tamamı için bknz Hale v. Henkel, 201 U.S. 43 (1906).
<https://tile.loc.gov/storage-services/service/l1/usrep/usrep201/usrep201043/usrep201043.pdf>

⁸² Hale v. Henkel, s.74.

ayrıca topluma ve devlete zarar verme ihtimalinin yüksek olduğunu belirtmiştir.⁸³

Mahkemeye göre, şirketler devlet izniyle kurulmakta ve buna bağlı olarak birtakım hak ve imtiyazlar elde etmektedir. Bu hak ve imtiyazların kötüye kullanılması nedeniyle yapılan bir soruşturmada, şirketin belgeleri vermeyi reddetmesi kabul edilemez bir durumdur.⁸⁴ Mahkeme Hale v. Henkel kararında, şirketin niteliğine uygun bazı haklara sahip olduğunu (usulüne uygun arama ve el koyma, yasa dışı ayrımcılığa karşı korunma, usulüne uygun soruşturma ve kovuşturma) ancak yapıları gereği terörü finanse edebilecek ve bazı suçlara karışabilecek nitelikte olduklarından, şirketlerin faaliyetlerinin denetlenmesi ve sınırlamaların zorunlu olduğuna değinmiştir.⁸⁵ Söz konusu kararın sonucunda tüzel kişi bünyesinde çalışan kişilerin de nemo tenetur ilkesinden faydalanması kısıtlanmıştır.⁸⁶ Karar verildikten sonraki süreçte tüzel kişi bünyesinde çalışan kişilerin nemo tenetur ilkesinden faydalanması gerektiğine ilişkin birtakım değerlendirmeler yapılmıştır.⁸⁷ Tüzel kişi çalışanlarının bu hakka sahip olduğuna veya olması gerektiğine ilişkin çalışmalar bulunsa da tüzel kişilerin bizzat nemo tenetur ilkesinden faydalanamayacağı yaygın olarak düşünülmektedir. (kimler tarafından???)

Şirketlerin nemo tenetur ilkesinden faydalanmasına ilişkin incelenmesi gereken kararlardan bir diğeri Avustralya Yüksek Mahkemesi tarafından karara bağlanan *In Environment Protection Authority v. Caltex Refining Co Pty Ltd (EPA v. Caltex)*⁸⁸ davasıdır. Birtakım suçlamalar sebebiyle Caltex şirketine, Temiz Sular Yasası'nın (NSW) ilgili maddeleri uyarınca kurallara uygun üretim yapması için bildirimde bulunulmuştur. Ancak bu bildirimler şirketin bazı belgeleri Çevre Mahkemesi'ne sunmasını gerektirmektedir. Caltex ise Çevre Mahkemesi'ne başvurmuş ve bazı gerekçeler göstererek bu belgeleri sunmak zorunda olmadığını belirtmiştir.⁸⁹ Yerel mahkeme, şirketlerin nemo tenetur ilkesinden yararlanamayacağına karar verirken; temyiz mahkemesi yerel mahkemenin kararını bozarak şirketlerin de kendi kendini suçlamama hakkının bulunduğu sonucuna varmıştır. Böylece dava Yüksek Mahkeme'ye taşınmıştır.⁹⁰

Yüksek Mahkeme üç temel gerekçe nedeniyle tüzel kişilerin nemo tenetur ilkesinden yararlanamayacağı sonucuna varmıştır. Mahkemeye göre ilk sebep, gerçek kişilerin nemo tenetur ilkesinden yararlanma nedeni, devletin elinde bulunan gücü kötüye kullanması ihtimaline karşı, bireylerin özgürlük, haysiyet kaybına uğramamasıdır. Bu hakkın tarihsel gelişimi

⁸³ Hale v. Henkel, s.74.

⁸⁴ Hale v. Henkel, s.75.

⁸⁵ Hale v. Henkel, s.76; Ramsay (n66) 307.

⁸⁶ Trainor (n1) 2169; O'Neill (n43) 124; Ramsay (n66) 300.

⁸⁷ Aydın (n11) 208; Trainor (n1) 2168.

⁸⁸ In Environment Protection Authority v. Caltex Refining Co Pty Ltd (1993) 178 CLR 477.

⁸⁹ Jan McDonald, 'No Body to be Kicked or Soul to be Damned: Corporate Claims to the Privilege Against Self-Incrimination' (1993) 5[2] Bond Law Review 179, 180-181.

⁹⁰ Adrienne Stone, 'Environment Protection Authority v. Caltex Refining Co. Pty. Ltd.-Corporations and the Privilege Against Self-Incrimination (Case Note)', (1994) 17[2], UNSW Law Journal, 628, 629; Ramsay (n66) 301.

incelendiğinde mahkemeler tarafından bireylerin acımasızca suçlanması ve bireylerin de bu suçlamaya katılmak zorunda olmasının önlenmesinin amaçlandığı görülmektedir. Zamanla bu hak bireyin onurunu koruyan çok daha geniş bir ilke olarak algılanmaya başlanmıştır.⁹¹ Ancak mahkemeye göre şirketler, bu tarihsel amacın dışındadır ve itibar kaybına karşı korunmaya ihtiyaçları bulunmamaktadır. Çünkü “tekmelenecek bedenleri veya lanetlenecek ruhları” yoktur.⁹² İkinci sebep, birey-devlet arasındaki dengenin korunmasıdır. Birey- devlet arasındaki dengenin korunmasında nemo tenetur ilkesi büyük öneme sahiptir. Zira devlet, bireyin hak ve özgürlüklerini korumak durumundadır. Ancak şirketlere birtakım hak ve yetkiler sağladığından, birey ve şirket, devlet karşısında birbirinden farklı konumlara sahiptir. Yani şirketlerin bireyler gibi devlet karşısında korunması gerekmemektedir.⁹³ Son olarak ceza muhakemesi sistemi nedeniyle tüzel kişiler nemo tenetur ilkesinden faydalanamazlar. Şirketlere nemo tenetur hakkı tanındığında, tüzel kişiler bakımından en önemli delil türü olan belge delili devre dışı bırakılmış olmakta ve muhakemenin gerçekleştirilmesi güçleşmektedir.⁹⁴ Mahkeme, tüzel kişiliğin nemo tenetur ilkesinden faydalanamayacağına ilişkin karar vermesine rağmen tüzel kişi çalışanlarının verdikleri bilgi ve beyanlar neticesinde kişisel bir soruşturmaya maruz kalma riskleri varsa bu durumda nemo tenetur ilkesinin korunması gerektiğini belirtmektedir.⁹⁵

2002 tarihli İrlanda Yüksek Mahkemesi’nde görülen davada, bir şirkete Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından müfettiş atanmasına ve yapılan ödemelerin incelenmesine karar verilmiştir. Yapılan atamanın yasal dayanağı ise 1990 tarihli Şirketler Yasası’nın 19/2 maddesidir. Söz konusu madde şirkete denetleme için müfettiş atanmasına olanak veren ve şirketin de kendisinden talep edilen bilgi ve belgeleri verme zorunluluğunu içermektedir.⁹⁶ Şirket, yasanın ilgili maddelerinin anayasal bir hak olarak tanınan nemo tenetur ilkesine aykırılık arz ettiği gerekçesiyle mahkemeye başvurmuştur. Mahkeme, polis nezaretinde tutulan bir şüpheli veya sorgusu yapılan savunmasız bir sanık ile devlet tarafından kendisine önemli imtiyazlar tanınan ve konumunu korumak ve savunmak bakımından güçlü mali kaynaklara sahip bir şirketin aynı konumda olmadığını, ayrıca şirketlerin denetiminin kamu güvenliği bakımından son derece önemli olduğunu belirtmiştir.⁹⁷ Böylece nemo tenetur ilkesinin şirketler bakımından geçerli olmadığı tespit edilmiştir. Ancak yine de ilgili kanun maddesi değiştirilmiş ve yapılan soruşturmada elde edilen bilgi ve beyanların, bir suç için açılan davalar hariç olmak üzere kişinin kendisine karşı delil olarak kullanılabilmesi şeklinde yeni bir düzenleme yapılmıştır.⁹⁸

⁹¹ Stone (n90) 630; O’Neill (n43) 125.

⁹² Stone (n90) 630; Ramsay (n66) 304; Mcdonald (n89) 182.

⁹³ Stone (n90) 631; Trainor (n1) 2172.

⁹⁴ Stone (n90) 632.

⁹⁵ Mcdonalds (n89) 187.

⁹⁶ Dunnes Stores Ireland CO. v. Ryan (2002) 2 I.R. para.3, kararın tamamına ulaşmak için bkz. <https://www.casemine.com/judgment/uk/5da05ced4653d07dedfd6695>; O’Neill (n43) 118.

⁹⁷ Dunnes Stores Ireland CO v. Ryan, para.100.

⁹⁸ O’Neill (n43) 121.

Bu kararların yanında Avrupa Birliği'nin konuya yaklaşımının tespit edilmesi bakımından önemli bir karar olan *Orkem SA v. Commission*⁹⁹ kararına değinmek gerekmektedir. Bu karar, şirketin nemo tenetur hakkına sahip olduğunun açıkça belirtilmesi bakımından diğer kararlardan farklılık arz etmektedir. Mahkeme nemo tenetur hakkını Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD) tarafından kabul edilen Avrupa Birliği hukukunun kolektif temel ilkesi olan savunma hakkına dayandırmaktadır.¹⁰⁰ Dava, Avrupa Toplulukları Komisyonu'nun görev ve yetkilerini düzenleyen AET Konseyi 21/02/1962 tarihli 17 numaralı Tüzük'ün (*EEC Council: Regulation No 17: First Regulation Implementing Articles 85 and 86 of the Treaty*) 11. maddesinde yer alan Komisyon'un görev ve yetkilerine ilişkindir. İlgili maddeye göre Komisyon gerekli araştırmaları yapma konusunda geniş yetkilerle donatılmış, aynı zamanda ilgili teşebbüsler de soruşturmaya katılmakla yükümlü kılınmıştır.¹⁰¹ Dolayısıyla ilgili düzenleme, teşebbüslere kendileri hakkında yürütülen soruşturmaya aktif şekilde katılma yükümlülüğü yüklemektedir. Şirket, dört sebep öne sürerek dava açmıştır.¹⁰² Bu sebeplerden biri, şirketi kendi aleyhine delil vermeye zorlaması nedeniyle savunma hakkının ihlal edilmiş olmasıdır. Mahkeme, Komisyonun bir teşebbüsü kendisine karşı delil vermeye zorlayamayacağını; teşebbüsün hukuka aykırı davranışlarını tespit etmenin Komisyon'un görevi olduğunu belirtmiştir.¹⁰³ Nihayetinde Mahkeme, Komisyon'un, şirketin savunma haklarını zayıflatığına karar vermiştir.¹⁰⁴

Tüzel kişi olarak şirketlerin de nemo tenetur ilkesi bağlamında haklara sahip olduğuna ilişkin verilen bir başka karar ise Yeni Zelanda Yüksek Mahkemesi (New Zeland Court of Appeal) tarafından görülen *Pear and Apple Marketing Board v. Master&Sons Ltd.* davasıdır. Mahkeme, şirketlerin, organları olan gerçek kişiler aracılığıyla beyanda bulduklarını ve bu gerçek kişilerin beyanları nedeniyle ceza soruşturması veya kovuşturmasına maruz kalma

⁹⁹ Orkem SA v. Commission, (374/87) 18/10/1989 kararın tamamı için bkznz. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61987CJ0374>

¹⁰⁰ Orkem v. Commission para. 32.

¹⁰¹ Article 11/1, "In carrying out the duties assigned to it by Article 89 and by provisions adopted under Article 87 of the Treaty, the Commission may obtain all necessary information from the Governments and competent authorities of the Member States and from undertakings and associations of undertakings."

Article 11/5, "Where an undertaking or association of undertakings does not supply the information requested within the time limit fixed by the Commission, or supplies incomplete information, the Commission shall by decision require the information to be supplied. The decision shall specify what information is required, fix an appropriate time limit within which it is to be supplied and indicate the penalties provided for in Article 15 (1) (b) and Article 16 (1) (c) and the right to have the decision reviewed by the Court of Justice."

Yönetmeliğin tamamına ulaşmak için bkznz. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/1962/17/oj/eng>

¹⁰² Orkem SA v. Commission para 3.; Şirketin öne sürdüğü dava sebepleri: I. Önceden bilgi talebinin olmaması, II. Kararın gerçekte bir itiraz beyanı olması, III. Komisyonun bilgi talep etme yetkisini hukuka aykırı kullanması, IV. Komisyonun başvuranı kendisine karşı delil vermeye zorlaması nedeniyle savunma hakkının ihlal edilmesi.

¹⁰³ Orkem v. Commission para. 34.

¹⁰⁴ Orkem v. Commission para. 41.

risklerinin bulunduğunu, bu nedenle ilkenin bu tür durumlarda da geçerli olması gerektiğine karar vermiştir.¹⁰⁵

İngiltere Yüksek Mahkemesi (Supreme Court of the United Kingdom) tarafından verilen bir kararda¹⁰⁶, bir şirketin gerçek kişi gibi acı çekmeyeceğinin doğru olduğu ancak bazı davalar sonucunda hem tüzel kişilik hem de üyeler bakımından ciddi sonuçlar doğuracak şekilde hüküm verilebileceği ve bu durumda tüzel kişilerin de gerçek kişilerin sahip olduğu haklara sahip olması gerektiği belirtilmiştir.¹⁰⁷

VI. ŞİRKET İÇ SORUŞTURMALARINDA NEMO TENETUR SE İPSUM ACCUSARE İLKESİ

Şirketlerin faaliyetlerinin devlet tarafından denetlenmesi, şirket işleyişine ciddi bir müdahale olarak görülmekte ve şirketler devamlı diken üstünde olabilmektedir. Tarihsel süreçte şirketlerin birden fazla ülkeyi etkileyebilen yolsuzluk, rüşvet, çevre suçları gibi suçlara karışmaları ancak sorumluluğun belirlenmesi ve cezalandırma noktasındaki zorluk nedeniyle hem önleyici bir tedbir alınması¹⁰⁸ hem de sorumluluğun tespitinin¹⁰⁹ kolaylaşması ihtiyacıyla “*compliance*” kavramı ortaya çıkmıştır. Compliance, “*uyum*”¹¹⁰ anlamına gelmekte olup şirketlerin, yasalara uyumunun denetlenmesi ve şirketlerin yasalara uyumlu davrandığı taahhüdünü ve bunun neticesinde hukuka uygun davranma yükümlülüğünü ifade etmektedir.¹¹¹ Compliance kavramının iç ve dış cephesi bulunmaktadır; şirketin hukuka uygun davranması dış cepheyken, hukuka uygun davranılmadığı (*non-*

¹⁰⁵ Detaylı bilgi için bkz. O’Neill (n43) 129.

¹⁰⁶ Triplex Safety Glass Co Ltd. v. Lancegaye Safety Glass (1934) Ltd.

¹⁰⁷ Detaylı bilgi için bkz. Escapa Self, ‘Case Comments and Notes’ Alberta Law Review, 104; O’Neill (n43) 130; Ramsay (n66) 298.

¹⁰⁸ Zeynel T. Kangal, ‘Ceza Hukuku Açısından Compliance’ iç Erhan Temel / Âdem Sözüer (ed) Türk-Alman Hukuk Sempozyumu Teori ve Uygulama Açısından İşletmelerde Hukuk Kurallarına Uygun Hareket Etme (Compliance) Tartışmaları, (Adalet Yayınevi 2013) 74.

¹⁰⁹ Şirketin compliance programına uygun davranması, tüzel kişinin sorumluluğunun ortadan kalkmasına yol açabilmektedir. Böylece işlenen suçtan sorumluluğun tespiti ve cezalandırılması daha da kolaylaşmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Fabian Teichmann / Chiara Wittmann / Sonia Boticiu, ‘Compliance as a Form of Defense Against Corporate Criminal Liability’ (2023) Journal of Economic Criminology 3; Philip A. Wellner, ‘Effective Compliance Programs and Corporate Criminal Prosecutions’ (2005) 27[1] Cordozo Law Review 497, 497.

¹¹⁰ Oxford Dictionary, <https://www.oed.com>.

¹¹¹ Ali Paşlı, “Compliance” Kavramının Anonim Ortaklıklar Hukukundaki Anlamı ve Sorumluluk Sistemine Etkisi” (2013) 71[2], İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 317, 319; Rahime Erbaş, “Compliance” Fenomeni Ekseninde Şirket İç Soruşturmalar ve Türk Ceza Hukukundaki Olası Sonuçları, (2022) 2022/2 Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1241, 1250 vd.; Bruce A. Green / Ellen S. Podgor, ‘Regulated Internal Investigations: Achieving Fairness for Corporate Constituents’ (2013) 54:73 Fordham Law School 73, 74; Lisa Kern Griffin, ‘Compelled Cooperation and the New Corporate Criminal Procedure’ (2007) 82[2], New York University Law Review, 311, 317; Wellner (n109) 498; Kangal (n108) 76.

compliance) durumunda şirket çalışanlarından kimin/kimlerin sorumlu olacağı meselesi iç cepheyi oluşturmaktadır.¹¹²

Şirketin bu uyumu gerçekleştirebilmesi için birinci yol şirketin, *compliance* konusunda uzman kadro oluşturmuş profesyonel, bağımsız kuruluşlarla (*Corporate Compliance Program/Principles=CCP*) anlaşmasıdır. Bu kurumlar şirketi ayrıntılı olarak incelemekte ve hukuka uygun hale getirilmesi gereken konuları tespit etmektedir.¹¹³ İlgili kurum, hizmeti alan şirketi her yönden incelemekte ve şirkete bir rapor sunmaktadır. Bu incelemeler esnasında şirket çalışanlarıyla görüşmekte, tüm bilgi ve belgeleri elde etmektedir. Böylece şirket faaliyetleri kapsamında suç işlenmesini önlemek amacıyla yönelik (*criminal compliance*) girişimde bulunulmuş olmaktadır.¹¹⁴ İkinci yol ise şirketin, *compliance* konusunda çalışması için şirkete bağlı olarak çalışacak olan bir çalışan almasıdır. Bu çalışan (*Compliance Officer=CO*) hukuka uygun olmayan durumların tespit edilmesi, iç soruşturmaların yürütülmesi, raporlanması gibi görevler yapmakla yükümlüdür.¹¹⁵ Uyum görevlisi, ihtiyaridir ancak bazı şirketlerde uyum görevlisi bulunmak zorundadır.¹¹⁶

Suç teşkil eden fiilin varlığı tespit edildikten sonra şirket içi soruşturma (*internal investigation*) aracılığıyla bu suç soruşturulmaktadır.¹¹⁷ Dolayısıyla şirket içi soruşturmalar, *compliance* kavramının aracıdır.¹¹⁸ Şirket içi soruşturmalar, hem şirket çalışanlarının tüzel kişilikten bağımsız, şirket içinde işledikleri suçlara ilişkin hem de tüzel kişilik bünyesinde, tüzel kişinin yararına veya zararına suç işlenmesi halinde gerçekleştirilmektedir.¹¹⁹

İç soruşturmada suç teşkil eden bir fiil tespit edilmişse ve bu tespit ilgili şirkete bildirilmişse ilk problem, suçu bildirmeme suçundan sorumlu tutulmamak için şirket, durumu savcılığa bildirmek zorunda mıdır? İkinci

---

¹¹² Paslı (n111) 320.

¹¹³ Paslı (n111) 322

¹¹⁴ Teichmann / Wittmann/ Boticiu (n109) 2; Erbaş (n111) 1241; Bazı yazarlar *compliance* programlarının, özünde *nemo tenetur* ilkesini ihlal ettiğini şirketin kendini suçlamama hakkı bulunmasına rağmen bu programlar neticesinde tespit edilen suçun yargıya taşınmasıyla *nemo tenetur* ilkesinin hiçe sayıldığını belirtmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Wellner (n109) 511.

¹¹⁵ Paslı (n111) 328; Wellner (n109) 500; Kangal (n108) 77.

¹¹⁶ Suç Gelirlerinin Aklanması ve Terörün Finansmanının Önlenmesine İlişkin Yükümlülüklerle Uyum Programı Hakkında Yönetmelik(R.G, 16.09.2008/ 26999) 4. Madde: “*Tedbirler Yönetmeliğinin 4 üncü maddesinin birinci fıkrasında sayılan yükümlülerden; Bankalar (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ile kalkınma ve yatırım bankaları hariç), Sermaye piyasası aracı kurumları, Sigorta ve emeklilik şirketleri, Posta ve Telgraf Teşkilatı (Bankacılık faaliyetiyle sınırlı olmak üzere), Kambiyo mevzuatında belirtilen A grubu yetkili müesseseler, Finansman, faktoring ve finansal kiralama şirketleri, Portföy yönetim şirketleri, Kıymetli madenler aracı kuruluşları, Elektronik para kuruluşları, Ödeme kuruluşları (Münhasıran fatura ödemelerine aracılık hizmeti, münhasıran ödeme emri başlatma hizmeti ve münhasıran ödeme hesabına ilişkin bilgilerin sunulması hizmetini sağlayanlar hariç), Kripto varlık hizmet sağlayıcılar, uyum programı oluşturur.*”

¹¹⁷ Erbaş (n111) 1253, Şirket içi soruşturma, “*Suç ve kabahat nedeniyle sorumluluğun önüne geçilmesi amacıyla şirket içinde ve faaliyetlerinde işlendiği iddia edilen suç ile ilgili şirket içinde bir soruşturma yürütülmesidir.*”

¹¹⁸ Erbaş (n111) 1246.

¹¹⁹ Erbaş (n111) 1247; Kangal (n108) 78-79.

problem ise iç soruşturmada verilen beyanlar, bilgi ve belgeler cezai soruşturma ve kovuşturmada kullanılabilecek midir?

Şirket içi soruşturmalarda şirketin soruşturma usullerinde kişilerin kendilerinden talep edilen beyan, bilgi ve belgeleri yetkili kişiye vermeleri öngörülmüş olabilmektedir.¹²⁰ Nitekim soruşturmanın salahiyeti bakımından bu gerekli bir husustur. Kendisinden talep edilen bilgi, belge ve delilleri vermeyen kişinin disiplin cezası alması ve hatta işine son verilmesi baskısı altında gereken tüm bilgi ve belgeleri vermesi muhtemeldir. Baskı altında elde edilen delillerin güvenilirliği ise şaibelidir.¹²¹ Şirket-çalışan çıkarlarının çatıştığı durumlarda şirketin kendini kurtarmak isteyeceği açıktır. Bu doğrultuda kişiden alınan bilgi ve beyanların hangi koşullarda alındığı bilinemez.¹²² Dolayısıyla iç soruşturmada şirket çalışanlarından toplanan delillerin ceza muhakemesinde öngörülen kurallara uygun olmayabileceği ortadadır.

Şirket içi soruşturmaların doğrudan cezai nitelikte olmadığı, bu nedenle de nemo tenetur ilkesinin uygulanmayacağını söylemek yerinde değildir.¹²³ Zira ceza alma veya işini kaybetme baskısı altında alınan bir beyan veya belgenin, kişinin cezai soruşturma veya kovuşturma geçirmesine neden olma ihtimali bulunmaktadır.¹²⁴ Özellikle tüzel kişinin ceza sorumluluğunu öngören sistemlerde iç soruşturma için verilen bilgi ve belgeler, sonrasında ceza soruşturmasında hem tüzel kişi bakımından hem de çalışan bakımından aleyhe delil niteliği taşıyabilecektir.¹²⁵

Özellikle beyan delilleri bakımından Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 148. maddesinde¹²⁶ öngörülen usullere uygun bir prosedür izlenip izlenmediği

---

¹²⁰ Pınar Ölçer, 'Compliance and the Privilege Against Self-Incrimination in ECHR Law' iç Erhan Temel / Âdem Sözüer (ed) Türk-Alman Hukuk Sempozyumu Teori ve Uygulama Açısından İşletmelerde Hukuk Kurallarına Uygun Hareket Etme (Compliance) Tartışmaları (Adalet Yayınevi 2013) 162; Örneğin Sabancı Etik Kurul Çalışma İlkeleri'nde bilgi ve belgelerin istenilen kurula verilmesini zorunlu kılmıştır. "Soruşturma ile ilgili bilgi, belge ve delili doğrudan doğruya mevcut olan birimden talep yetkisine sahiptir. Elde ettiği her türlü bilgi ve belgeyi sadece soruşturma konusu ile sınırlı olarak inceleyebilir."

¹²¹ Ramsay (n66) 309; Green / Podgor (n111) 75; Griffin (n111) 365.

¹²² Green / Podgor (n111) 76.

¹²³ Bazı yazarlar bu tür soruşturmaların doğrudan devletle ilgisi olmasa bile devletin, tüzel kişi ve çalışan arasındaki çıkar çatışmasında tüzel kişi eliyle nemo tenetur ilkesini hiçe sayarak bilgi ve belge aldığını; şirketlerin bu şekilde teşvikinde, çalışanların ciddi hak kayıplarına uğrayabileceğini belirtmektedir. Bu tür durumlarda iç soruşturmanın cezai etkisinin bulunmadığı savı, yerinde değildir. Detaylı bilgi için bkz. Griffin (n111) 367 vd.

¹²⁴ Ölçer (n120) 162-163.

¹²⁵ Ölçer (n120) 162.

¹²⁶ Ceza Muhakemesi Kanunu 148. madde, "Şüphelinin ve sanığın beyanı özgür iradesine dayanmalıdır. Bunu engelleyici nitelikte kötü davranma, işkence, ilâç verme, yorma, aldatma, cebir veya tehditte bulunma, bazı araçları kullanma gibi bedensel veya ruhsal müdahaleler yapılamaz. Kanuna aykırı bir yarar vaat edilemez. Yasak usullerle elde edilen ifadeler rıza ile verilmiş olsa da delil olarak değerlendirilemez. Müdafî hazır bulunmaksızın kollukça alınan ifade, hâkim veya mahkeme huzurunda şüpheli veya sanık tarafından

belirsiz kalacaktır.¹²⁷ Dolayısıyla yalnızca beyan deliline dayanılarak şirket çalışanı ihbar edilmişse bu beyanın ceza muhakemesinde kullanılması mümkün olmamalıdır. Bu durum nemo tenetur ilkesinin dolaylı bir sonucudur. Şirket içi soruşturmaların, muhtemel cezai sonuçlarının bulunması ve elde edilen delillerin ceza muhakemesi usullerine uygun şekilde elde edilmeme ihtimali nedeniyle şirket içi soruşturmalarda nemo tenetur ilkesine riayet edilmelidir.¹²⁸

Şirkete ilişkin belgeler dışında iç soruşturma esnasında çalışanın kullandığı bilgisayarın, telefonun veya mailinin incelenmesi nemo tenetur ilkesi gereğince mümkün olmamalıdır. Aksi görüşte olan yazarlar, nemo tenetur ilkesinin devlet-birey arasındaki cezai işlemlerde uygulama alanı bulacağını, şirket içi soruşturmalarda önemli olanın şirketin güvenliği ve çıkarları olduğunu, bu nedenle kendini veya yakınlarını suçlayıcı beyan niteliğinde olsa da çalışanın konuşmak zorunda olduğunu düşünmektedir.¹²⁹

VII. ŞİRKET ÇALIŞANLARININ SUÇU BİLDİRME SUÇU KAPSAMINDA SORUMLULUĞU VE NEMO TENETUR İLKESİNİN ETKİSİ

Uyum görevlileri veya şirket içi soruşturma gerçekleştiren diğer kişiler, şirket içi soruşturma sonucunda, bir suç işlenmişse bu suçu öğrenmektedir. Bu kişiler, varlığından haberdar olduğu suçu gerekli mercilere bildirmek zorunda mıdır? Şirket bünyesinde gerçekleştirilen suç oluşturan bir fiilin tespit edilmesi neticesinde yapılan iç soruşturmanın şirket içinde kalması, soruşturma ve kovuşturma organlarıyla iş birliği yapılmaması eğilimi görülmektedir. Bu durumun, şirketin kamuoyunda itibar kaybetmesi, yüksek miktarda para cezasına çarptırılma riski, müsadere veya faaliyetin durdurulması gibi cezai sonuçlar ve borsada değer kaybetme riski gibi anlaşılır bazı sebepleri bulunmaktadır. Bunun yanında şirket çalışanın işlediği suçtan dolayı TTK m. 18/2¹³⁰ ve TTK m. 375/1-e¹³¹ nedeniyle yönetim kurulu da ihmal suretiyle sorumlu tutulabilmektedir.¹³² Dolayısıyla suç işlendiğini öğrenen şirket yönetim kurulunun bu suçu soruşturma organlarına bildirmesi, kendilerinin veya şirketin de yaptırımı maruz kalmasına neden olabilecektir. Ancak compliance programlarının yaygınlaşmasıyla yerleşen sorumluluktan kurtulma güdüsü şirketlerde, suçu işleyen kişiyi yargıya teslim etme veya adeta bir günah keçisi bularak sorumluluktan kurtulma isteği yaratabilmektedir.¹³³ Bu tür durumlarda nemo tenetur ilkesinin şirket içi

---

doğrulanmadıkça hükme esas alınmaz. Şüphelinin aynı olayla ilgili olarak yeniden ifadesinin alınması ihtiyacı ortaya çıktığında, bu işlem ancak Cumhuriyet savcısı tarafından yapılabilir.”

¹²⁷ Erbaş (n111) 1172.

¹²⁸ Erbaş (n111) 1275; Griffin (n111) 365; İtişgen (n26) 100.

¹²⁹ Görüşe ilişkin detaylı bilgi için bkz. Erbaş (n111) 1174.

¹³⁰ TTK 18/2: “Her tacirin, ticaretine ait bütün faaliyetlerinde basiretli bir iş adamı gibi hareket etmesi gerekir.”

¹³¹ TTK 375/1-e: “Yönetimle görevli kişilerin, özellikle kanunlara, esas sözleşmeye, iç yönergelere ve yönetim kurulunun yazılı talimatlarına uygun hareket edip etmediklerinin üst gözetimi.”

¹³² Karaaslan (n3) 369 vd.; Kangal (n108) 82.

¹³³ Wellner (n109) 505; Green / Podgor (n111) 74; Griffin (n111) 365.

soruşturmalarda büyük bir öneme sahip olduğu açıktır. Zira şirket sorumluluktan kurtulmak amacıyla çalışanın gerekli bilgi ve belgeleri teslim etmesi konusunda oldukça baskıcı olabilmektedir.

Türk Ceza Kanunu'nun 278. maddesinde suç u bildirmeme suç u düzenlenmiştir. Buna göre, “İşlenmekte olan bir suç u yetkili makamlara bildirmeyen kişi, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. İşlenmiş olmakla birlikte, sebebiyet verdiği neticelerin sınırlandırılması halen mümkün bulunan bir suç u yetkili makamlara bildirmeyen kişi, yukarıdaki fıkra hükmüne göre cezalandırılır. Mağdurun on beş yaşını bitirmemiş bir çocuk, bedensel veya ruhsal bakımdan engelli olan ya da hamileliği nedeniyle kendisini savunamayacak durumda bulunan kimse olması halinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza, yarı oranında artırılır. Tanıklıktan çekinebilecek olan kişiler bakımından cezaya hükmolunmaz. Ancak, suç u önleme yükümlülüğünün varlığı dolayısıyla ceza sorumluluğuna ilişkin hükümler saklıdır.” Bunun yanında 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nun “Bildirim Yükümlülüğü” başlıklı 102. maddesine göre, “Bir işlemin 106 ncı ve 107 nci maddelerde¹³⁴ sayılan suç ları teşkil ettiğine dair herhangi bir bilgi veya şüpheli gerektirecek bir hususun bulunması hâlinde, yatırım kuruluşları ile Kurulca belirlenecek sermaye piyasası kurumları bu durumu Kurula veya Kurulca belirlenecek diğer kurum ve kuruluşlara bildirmekle yükümlüdürler. Kurul, bildirim yükümlülüğünün usul ve esaslarını belirler.” denmiştir. Görüldüğü üzere hem ceza hukuku bakımından hem de özel hukuk bakımından şirkette tespit edilen suç u oluşturan eylemlerin gerekli mercilere bildirim i gerekmektedir.

Nemo tenetur ilkesinin hukuki niteliği, suç u bildirmeme suç u kapsamında kendini göstermektedir. Yukarıda belirtildiği üzere, kanuna göre suç u işlendiğinden haberdar olan kişinin bu suç u bildirmemesi suç tur. Ancak Anayasa'da öngörülen nemo tenetur ilkesi bu zorunluluğu ortadan kaldırmaktadır. Dolayısıyla nemo tenetur ilkesinin bu bakımdan etkisi araştırılmalıdır. Bazı görüşlere göre, nemo tenetur ilkesi, bir hukuka uygunluk nedenidir ve özel olarak kanunla düzenlenirse veya her suç u tipi bakımından ayrı ayrı öngörülmesi bile hukuka uygunluk nedeni olduğu için suç u oluşmamaktadır.¹³⁵ Nemo tenetur ilkesi, suç u bildirmeme suç u bakımından şüpheli, sanık ve yakınlarına ilişkin bir hukuka uygunluk sebebi olarak kabul edilmelidir.¹³⁶ Bu görüşe göre örneğin Ceza Muhakemesi Kanunu'nda tanıklıktan çekinebilecek kişi olarak belirlenmemiş olan ancak “yakın” olarak nitelendirilebilecek kişilerin de nemo tenetur hakkından faydalanacağı söylenebilecektir. Ancak bu durum “yakınlık” sınırının belirlenmesinde zorluğa neden olabileceği için eleştiriye açıktır. Her ne kadar bu görüşteki yazarlar bu durumun yalnızca Ceza Muhakemesi Kanunu'nda belirtilen

¹³⁴ Sermaye Piyasası Kanunu'nun 106. maddesinde, “bilgi suistimali suç u”; 107. maddesinde ise “piyasa dolandırıcılığı suç u” yer almaktadır.

¹³⁵ İtişgen (n26) 99; Bazı yazarlar ise nemo tenetur ilkesinin muhakemeye ilişkin bir konu olduğunu ve maddi ceza hukukuna uyarlanamayacağını ayrıca Anayasa'da yer alan “yakın” ifadesinin belirsiz bir içeriğe sahip olduğunu bu ifadenin somutlaştırılmaya ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Esra Bulut, ‘Nemo Tenetur İlkesinin Şahsi Cezasızlık Sebebi ve Tanıklıktan Çekinme Yetkisi ile Bağlantısı: Suç u Bildirmeme Suç una İlişkin Kanun Hükmünün İptali’ (2024) 28 [1], Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 471, 482.

¹³⁶ Şahin / Göktürk (n43) 423.

tanıklıktan çekinebilecek kişiler için geçerli olduğunu belirtse de¹³⁷ Anayasa'da nemo tenetur ilkesinin uygulanacağı yakınlık bakımından bir sınır konmamıştır. Bu nedenle yakınlık sınırının belirlenememesi, kanunda açık olmaması ceza hukuku bakımından da bir belirsizlik ortaya koyacaktır bu nedenle nemo tenetur ilkesinin hukuka uygunluk nedeni olduğu görüşüne katılmamaktayız.

Bazı görüşlere göre ilke, kusurluluğu azaltan veya kaldıran nedenlerden olan “manevi cebir”¹³⁸ kapsamında değerlendirilmelidir.¹³⁹ Nemo tenetur ilkesini, niteliği itibariyle cebir kapsamında değerlendirmek mümkün değildir. Nemo tenetur ilkesine aykırılık, failin şahsından bağımsız olarak ceza hukukunun temel ilkelerinden birine riayet etmemek anlamına geldiğinden failin kusurluluğu ile ilgisi bulunmamaktadır. Ayrıca ilkenin hukuka uygunluk nedeni olarak kabul edilmesinde meydana gelen sorun burada da oluşmaktadır; ilkenin ihlal edilmesinden kimlerin sorumlu olduğu ve kimlerin iradesinin etkilendiğinin tespiti zorlaşmaktadır.¹⁴⁰ Bu durum da belirsizlik meydana getirmektedir.

Bazı görüşlere göre ise nemo tenetur ilkesi “*şahsi cezasızlık*” kapsamında değerlendirilmelidir. Bunun sebebi, öncül suçu işleyen fail ve suçu bildirmeyen kişi arasındaki yakınlık ilişkisinin, fail henüz suçu işlemeyen önce var olmasıdır.¹⁴¹ Suçu bildirmeme suçu, Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararından önce tanıklıktan çekinmeye ilişkin hükmü içermemekteydi. Ancak Anayasa Mahkemesi hükmün önceki halini nemo tenetur ilkesine aykırı bulduğundan iptal etmiştir.¹⁴² Maddenin yeni halinde nemo tenetur ilkesi, şahsi cezasızlık sebebi olarak yer almıştır.¹⁴³ Bu nedenle nemo tenetur ilkesinin şahsi cezasızlık sebebi olarak kabulü gerekmektedir. Söz konusu değişiklik dahi suç işlendiğini öğrenen şirket çalışanı/çalışanları suçu bildirmeme suçundan muaf değildir. Zira şirket çalışanının suçtan muafiyeti için şirket çalışanı ve şirket arasındaki yakınlık ilişkisi kanunda öngörülen koşullara uyumamaktadır.

Belirtilmelidir ki hem compliance görevlileri hem de şirket içi soruşturmada görev yapan ve suçun varlığını öğrenen diğer kişiler, suç teşkil eden bir fiilin varlığını öğrendiklerinde bu durumu soruşturma organlarına

¹³⁷ Şahin / Göktürk (n43) 423.

¹³⁸ Türk Ceza Kanunu 28. Madde: “*Karşı koyamayacağı veya kurtulamayacağı cebir ve şiddet veya muhakkak ve ağır bir korkutma veya tehdit sonucu suç işleyen kimseye ceza verilmez. Bu gibi hallerde cebir ve şiddet, korkutma ve tehdidi kullanan kişi suçun faili sayılır.*”

¹³⁹ Detaylı bilgi için bkz. Bulut (n135) 482.

¹⁴⁰ Bulut (n135) 483.

¹⁴¹ Bulut (n135) 487.

¹⁴² AYM, E 2010/52, K 2011/113, T 30/06/2011, (RG, 15.10.2011/ 28085) “*Anayasanın 38. maddesinde suç ve cezalara ilişkin temel ilkelere yer verilmiştir. Bunlardan biri de maddenin beşinci fıkrasında 'Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz.'* biçiminde ifade edilmiştir. Aynı zamanda evrensel bir ceza hukuku ilkesi olan bu anayasal hüküm karşısında yasa koyucu, kişinin kendisini ve yasada gösterilecek belli derecedeki yakınlarını suçlayıcı bir beyanda bulunmaya zorlayan bir düzenleme yapamaz.”

¹⁴³ Bulut (n135) 481.

bildirmekle yükümlüdür.¹⁴⁴ Ancak eğer şirket içi soruşturma neticesinde suç işlendiğini öğrenen kişi, kendisini ceza soruşturması veya kovuşturmasına uğratacak bir durum mevcutsa Anayasa ile düzenlenen nemo tenetur ilkesi sebebiyle bu suçu bildirmek zorunda olmamalıdır. Bunun yanında özellikle aile şirketlerinde, nemo tenetur ilkesinin etkisiyle, yakınının ceza soruşturmasına uğramasına neden olabilecek bir beyandan kaçınma hakkı bulunmaktadır. Böylece suç işlendiğinden haberdar olan kişinin bildirimde bulunmaması, suçu bildirmeme suçu kapsamında değerlendirilmemelidir.¹⁴⁵

Önemli olan bir diğer husus ise suç ortağının nemo tenetur ilkesinden faydalanıp faydalanmayacağı noktasındadır. Suç ortakları Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 50. maddesinde "yemin verilmeyen tanıklar" olarak belirtilmiştir.¹⁴⁶ Kanundaki düzenlemeden yola çıkılarak suç ortaklarının da tanık olduğu¹⁴⁷; bu kimselerin kendilerini suçlayıcı beyanda bulunmaya zorlanamayacağından dolayı tanıklıktan çekinme hakkı bulunduğu¹⁴⁸; bu nedenle de suçu bildirme yükümlüsü olmadıkları belirtilmelidir.¹⁴⁹ Örneğin kurul kararı ile işlenen bir suçta, kurul üyeleri müşterek fail olarak değerlendirildiğinde, işlenen suç bakımından hepsinin sorumluluğu bulunmaktadır.¹⁵⁰ Bu suçtan haberdar olan kurul üyelerinin suçu bildirmeme yükümlülüğü nemo tenetur ilkesinin gereğidir.

SONUÇ

Tüzel kişilerin nemo tenetur ilkesinden faydalanıp faydalanamayacağı, tüzel kişilerin ceza hukuku bakımından fail olarak kabul edilip edilmemesiyle yakından ilişkilidir. Zira nemo tenetur ilkesi öncelikle şüpheli ve sanık için adil yargılanma hakkının sağlanması bakımından uygulanması gereken bir ilkedir. Tüzel kişiler ceza hukuku bağlamında fail olarak kabul edildiğinde, nemo tenetur ilkesinin uygulanmaması için hiçbir sebep kalmamaktadır. Ancak Türk ceza hukuku sisteminde tüzel kişiler, fail olarak kabul edilmemiştir. Tüzel kişilerin fail olarak kabul edilmemesine rağmen tüzel kişiler hakkında birtakım yaptırımlar öngörülmüştür. Böylece tüzel kişilerin ceza sorumluluğu kabul edilmese dahi tüzel kişilik bünyesinde gerçekleştirilen suçların cezasız kalmaması sağlanmak istenmiştir.

Günümüzde gerçekleşen büyük çaplı suçlar, özellikle çevreye ilişkin suçlar, terörün finanse edilmesi, kara para aklama vs gibi, tüzel kişilik

¹⁴⁴ Erbaş (n111) 1269-1270.

¹⁴⁵ Erbaş (n111) 1271; Bulut (n135) 501.

¹⁴⁶ Ceza Muhakemesi Kanunu 50. madde, "Aşağıdaki kimseler yeminsiz dinlenir: Dinlenme sırasında onbeş yaşını doldurmuş olanlar, ayırt etme gücüne sahip olmamaları nedeniyle yeminin niteliği ve önemini kavrayamayanlar soruşturma veya kovuşturma konusu suçlara iştiraktan veya bu suçlar nedeniyle suçluyu kayırmaktan ya da suç delillerini yok etme, gizleme veya değiştirmekten şüpheli, sanık veya hükümlü olanlar."

¹⁴⁷ Suç ortaklarının da şüpheli ve sanık gibi olayın tarafı olduğu bu nedenle düzenlemenin hatalı olduğuna ilişkin görüş için bkz. Semiyet Badem, 'Ceza Muhakemesi Hukukunda Tanık' (2021) 12[45], Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 289, 295; Bulut (n135) 499.

¹⁴⁸ Şahin/ Göktürk (n43) 410.

¹⁴⁹ Aksi görüş için bkz. Bulut (n135) 499.

¹⁵⁰ Detaylı bilgi için bkz. Karaaslan (n3) 204 vd.

bünyesinde gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle tüzel kişinin denetim altında tutulması ve gerçekleştirdiği suçlardan sorumlu olması gerekmektedir. Geline son noktada tüzel kişinin ceza sorumluluğunun kabul edilmemesi, telafisi zor olumsuz sonuçlar doğurabilecektir. Ayrıca tüzel kişinin fail sıfatının kabul edilmesi, tüzel kişiye de gerçek kişilere tanınan hak ve yetkilerin tanınması anlamına gelmektedir. Zira fail olan kişinin gerçek veya tüzel kişi olması önemli olmaksızın şüpheli ve sanığa tanınan hakların ve yetkilerin tanınması gerekmektedir.

Tüzel kişilere ilişkin yaptırımlar yalnızca Türk Ceza Kanunu'nda değil, Kabahatler Kanunu, Türk Ticaret Kanunu, Rekabetin Korunması Hakkında Kanun gibi çeşitli kanunlarda düzenlenmiştir. Nemo tenetur ilkesinin ceza muhakemesi hukuku bakımından geçerli bir ilke olduğu gözetildiğinde Türk Ceza Kanunu dışında düzenlenen kanunlardaki suç ve yaptırımlara bu ilkenin uygulanabilirliği tartışılmalı hale gelecektir. Bu noktada AİHM'in suç isnadını belirlemek bakımından oluşturduğu "*Engel Kriterleri*" dikkate alınarak bir çözüm bulunmalıdır. Ceza soruşturması niteliğinde olmayan bir soruşturmada tüzel kişi hakkında bilgi ve belge veren tüzel kişi çalışanı nemo tenetur hakkından faydalanmalıdır. Bunun nedeni, ceza soruşturması niteliğinde olmayan bir soruşturma için toplanan delillerin sonrasında ceza soruşturması veya kovuşturmasında kullanılabilme tehlikesidir. Ayrıca idari nitelikte olan yaptırımlar bazen cezai nitelikte olan yaptırımlardan daha ağır olabilmektedir. Bu nedenle nemo tenetur ilkesi yalnızca ceza muhakemesi bakımından değil, ağır yaptırım içeren veya sonrasında ceza soruşturmasında kullanılacak nitelikte delil elde edilen idari işlemler bakımından da geçerli kabul edilmelidir.

Tüzel kişilerin nemo tenetur hakkından faydalanıp faydalanmayacağına ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Tüzel kişilerin nemo tenetur hakkından faydalanamayacağına ilişkin görüş, nemo tenetur ilkesinin tarihsel gelişimi itibariyle insanın devletten korunmasını amaçladığını, tüzel kişilere ise devlet tarafından çeşitli imtiyazlar tanındığından böyle bir korumaya ihtiyacı olmadığı çıkarımına dayanmaktadır. Ayrıca bu görüşe göre tüzel kişiler geniş çapta ve ağır suçlara neden olabileme potansiyelleri nedeniyle sıkı bir şekilde denetlenmelidir. Bu denetleme de ancak bilgi ve belgelerin ilgili mercilere doğru şekilde aktarımıyla gerçekleşebilmektedir. Eğer tüzel kişilere nemo tenetur hakkı tanınacak olursa denetlenmeleri ve gerçekleştirdikleri suçların tespiti imkansızlaşacaktır. Bunun yanında tüzel kişiler somut bir varlığa sahip olmadıklarından, nemo tenetur ilkesinin sağladığı hakları kullanmaları usulen de mümkün değildir. Son olarak ise Türk hukukunda, Anayasa m. 38/5'te, "*hiç kimse*" ifadesinin kullanıldığını ve bu ifadenin gerçek kişileri işaret ettiği belirtilmektedir.

Bizim de katıldığımız tüzel kişilerin nemo tenetur hakkının kapsamı dahilinde olduğuna ilişkin görüş ise tüzel kişilerin de gerçek kişiler gibi devlet karşısında korunması gerektiği, kamu güvenliği, delil elde etmede kolaylık gibi nedenlerle adil yargılanma hakkının parçası olan nemo tenetur hakkının görmezden gelinemeyeceğine dayanmaktadır. Tüzel kişiler kendisini temsil eden gerçek kişiler aracılığıyla hak ve borçlara ehil olabildiklerine göre, kendisini temsil eden gerçek kişiler aracılığıyla nemo tenetur hakkından da faydalanabilmelidir. Ayrıca tüzel kişiler fail sıfatını haiz olmasalar da gerek

ceza kanunu bakımından gerekse özel kanunlar bakımından ciddi yaptırımlara maruz kalmaktadır. Anayasa m. 38/5'te yer alan "hiç kimse" ifadesi ise AYM'nin yakın tarihli bir kararında bahsedildiği üzere yalnızca gerçek kişileri değil tüzel kişileri de kapsamaktadır. Zira Türk hukukunda "kişilik" ikiye ayrılmaktadır: gerçek kişiler ve tüzel kişiler. Dolayısıyla "hiç kimse" ifadesi tüzel kişileri de kapsamaktadır. Tüzel kişilerin gerçek kişiler gibi şüpheli ve sanık hak ve yetkilerinden doğrudan yararlanamayacağı bir gerçektir. Zira ceza kanunları büyük ölçüde gerçek kişilere yönelik oluşturulmuştur. Ancak tüzel kişiler de nitelikleri elverdiği ölçüde bu hak ve yetkilere sahip olmalıdır.

Tüzel kişinin kendisinin nemo tenetur ilkesinden faydalanıp faydalanamayacağı sorununun yanında, bir de tüzel kişi çalışanlarının bu ilkeyle ilişkisi araştırılmalıdır. Şirketlerin kanuna uyumunun sağlanması bakımından kullanılan compliance programlarının, bir aracı olan iç soruşturma yoluyla tüzel kişilik bünyesinde suç oluşturan bir fiilin gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği araştırılmaktadır. İç soruşturmada soruşturmayı gerçekleştiren kişi soruşturma kapsamında çalışanlardan bilgi ve belge talep edebilmektedir. Kendisinden bilgi ve belge talep edilen çalışan, bu bilgi ve belgeleri vermeyi reddetmeyecektir. Zira kendisinden talep edilenleri vermemesi işini kaybetmesine veya başka tür bir yaptırıma uğramasına en azından güven kaybına neden olabilecektir. Bu aşamada nemo tenetur ilkesinin ileri sürülmesi son derece güçtür. Fakat en azından iç soruşturma kapsamında alınan beyanlar, nemo tenetur ilkesi nedeniyle, sonrasında ceza muhakemesinde kullanılmamalıdır. Zira iç soruşturmada yapılan sorgulamanın CMK 148'e uygun şekilde yapılıp yapılmadığı bilinmemektedir. Delillerin ceza hukuku kurallarına uygun yöntemlerle toplanmadığı koşullarda, bu delillere dayanılarak ceza verilmesi hukuka aykırıdır. Bu hususta nemo tenetur ilkesinin dolaylı etkisinden bahsetmek mümkündür.

İç soruşturma sonucunda bir suç işlendiğine ilişkin delil elde edildiğinde ise Türk Ceza Kanunu'nun 278. maddesi uyarınca, bu suçu soruşturma organlarına bildirmekte yükümlü müdür? İç soruşturma neticesinde suç işlendiği tespit edilmişse ve bu suç şirketin işletme faaliyetiyle ilgiliyse yönetim kurulunun da ihmali sorumluluğu söz konusu olabilecektir. Bunun yanında şirket çalışanının işlediği suçtan dolayı tüzel kişinin yaptırıma maruz kalması da mümkündür. Tüzel kişinin nemo tenetur ilkesinden faydalanması gerektiği görüşünün doğal sonucu olarak, tüzel kişi veya çalışanın kendisini yaptırıma maruz bırakabilecek bir durumu ilgili mercilere bildirmesinin beklenemeyeceği açıktır. Aynı şekilde, yönetim kurulu da nemo tenetur ilkesi nedeniyle kendisini ceza soruşturması veya kovuşturmasına uğratabilecek bir durumu bildirmek durumunda olmamalıdır. Ancak işletme faaliyetiyle ilişkisi bulunmayan örneğin, cinsel taciz, hırsızlık, yaralama vs. gibi suçlarda suçu bildirme yükümlülüğü bulunmaktadır.

Aile şirketlerinde ise suçu işleyen kişinin yakını olan, tanıklıktan çekinme hakkı bulunan ve bu suçtan haberdar olan kimselerin nemo tenetur ilkesi sebebiyle bu suçu bildirme zorunluluğu bulunmamaktadır.

Şirketleşmenin devasa boyutlara ulaştığı, bu nedenle de sorumluluğun tespitinin zorlaştığı, verilen zararın büyüklüğü nedeniyle denetlemenin artırılmak istendiği, ancak bir yandan da devlet karşısında gerçek kişilerden daha az korumaya sahip ve yaptırımların hem ticari hayat bakımından tüzel kişiyi hem de çalışanlarını etkilediği bir terazinin dengede tutulması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Aslan Y, 'Türk Hukukunda Tüzel Kişilerin Ceza Sorumluluğu', (2010), 2, Ankara Barosu Dergisi 233.
- Aydın D, 'Tüzel Kişilerin Ceza Sorumluluğu Tartışmaları', (2017) 5[10], Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi 97.
- Aydın M, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Kendini İtham Etmeme Hakkı*, (Adalet Yayınevi, 2016)
- Badem, Semiyet, 'Ceza Muhakemesi Hukukunda Tanık' (2021) 12[45], Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 289.
- Bulut E, 'Nemo Tenetur İlkesinin Şahsi Cezasızlık Sebebi ve Tanıklıktan Çekinme Yetkisi ile Bağlantısı: Suçu Bildirmeme Suçuna İlişkin Kanun Hükmünün İptali' (2024) 28[1], Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 471.
- Cleyenbreugel, P. V, 'The Right to Avoid Self-Incrimination: Yet Another Elephant in the Automated Competition Law Enforcement Room?' (2024) 8[3], Jean Monnet Network on EU Law Enforcement Working Paper Series 978.
- Çırak, E, 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Adil Yargılama Hakkının Uygulama Alanı' (2019) 21[Özel Sayı], Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Prof. Dr. Durmuş TEZCAN'a Armağan 997.
- Demirbağ T, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (19.bs Seçkin Yayınları 2024)
- Ecik G, *Nemo Tenetur Se İpsum Accusare İlkesi Bağlamında Adli Amaçlı İletişimin Denetlenmesi Tedbiri* (Adalet Yayınevi 2025)
- Erbaş R, "' Compliance" Fenomeni Ekseninde Şirket İç Soruşturmalar ve Türk Ceza Hukukundaki Olası Sonuçları' (2022) 2022/2, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1241.
- Escobar V. J, 'A Comparative Analysis of the Case Law of the European Court of Human Rights on the Right Against Self-Incrimination' (2022) 8[2], Rev. Bras. De Direito Processual Penal 869.
- Fernandes P/ Gallo D/ Nato A, 'Stpcktaking on the Principle of Nemo Tenetur in the Case Law of the ECtHR and CJEU' (2024) 11[2], European Union Agency for Criminal Justice Cooperation 406.
- Green B. A./ Podgor E. S. 'Regulated Internal Investigations: Achieving Fairness for Corporate Constituents', (2013) 54[73], Fordham Law Review 73.
- Griffin L. K, 'Compelled Cooperation and the New Corporate Criminal Procedure' (2007) 82[2], New York University Law Review 311.
- Gölcüklü F, 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde "Adil Yargılama"' (1994) 49[1], Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi 199.
- İnceoğlu S, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılama Hakkı Kamu ve Özel Hukuk Alanlarında Ortak Yargısal Hak ve İlkeler* (4. bs Beta Yayınları 2013)
- İtişgen R, *Kişinin Kendini Suçlamaya Zorlanamaması İlkesi (Nemo Tenetur İlkesi)*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, 2012.
- Kangal Z. T., *Tüzel Kişilerin Ceza Sorumluluğu* (Seçkin Yayınları 2003)
- Kangal Z. T., 'Ceza Hukuku Açısından Compliance', Erhan Temel / Adem Sözüer (ed) *Türk-Alman Hukuk Sempozyumu Teori ve Uygulama Açısından İşletmelerde Hukuk Kurallarına Uygun Hareket Etme (Compliance) Tartışmaları* (Adalet Yayınevi 2013, 73-83)
- Karaaslan R, *Şirket Yöneticilerinin Suç Genel Teorisi Çerçevesinde Ceza Sorumlulukları* (1. bs Seçkin Yayınları 2022)

Laloğlu A., 'Vergi İncelemesi Bakımından Nemo Tenetur İlkesi' (2024) 32[4], Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2309.

McDonald J, 'No Body to be Kicked or Soul to be Damned: Corporate Claims to the Privilege Against Self-Incrimination' (1993) 5[2], Bond Law Review 179.

Meraklı S, *Şirket Faaliyetleri Kapsamında İşlenen Suçlarda Şirket Yetkililerinin Ceza Sorumluluğunun Esasları* (2. bs Seçkin Yayınları 2024)

O'Neill A, 'The Right to Silence and the Company' (2004) 39, Irish Jurist (1966) 111.

Ölçer P, 'Compliance and the Privilege Against Self-Incrimination in ECHR Law', Erhan Temel / Adem Sözüer (ed) *Türk-Alman Hukuk Sempozyumu Teori ve Uygulama Açısından İşletmelerde Hukuk Kurallarına Uygun Hareket Etme (Compliance) Tartışmaları* (Adalet Yayınevi 2013, 107-162)

Özbek V. Ö, *Ekonomi Ceza Hukuku Birinci Kitap Genel Hükümler* (4. bs Seçkin Yayınevi 2025)

Özen M, 'Türk Ceza Kanunu Tasarısının Tüzel Kişilerin Ceza Sorumluluğuna İlişkin Hükümlerine Bir Bakış' (2003) 52[1], Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 63.

Özen İnci Z, 'Şüpheli ve Sanığa Rağmen Bir Ceza Muhakemesi Hukuku Mu? Şüpheli ve Sanığın Ceza Muhakemesi İşlemlerine Katlanma Yükümlülüğü ve Bu Yükümlülüğün Sınırları Hakkındaki Düşünceler' (2017) 7[2], Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 119.

Özgenç İ, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (20 bs Seçkin Yayınları 2024)

Paslı A, "' Compliance" Kavramının Anonim Ortaklıklar Hukukundaki Anlamı ve Sorumluluk Sistemine Etkisi' (2013) 71[2], İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 317.

Ramsay R, 'Corporations and the Privilege Against Self-Incrimination' (1992) 15[1], University of New South Wales Law Journal 297.

Sarıgül, A. T, 'Şüpheli ve Sanığın Ceza Muhakemesi İşlemlerine Katlanma Yükümlülüğüne Getirilen Sınır-Nemo Tenetur Se İpsum Accusare İlkesi' (2021) 33[153], Türkiye Barolar Birliği Dergisi 39.

Self E, 'Case Comments and Notes', (1970) Alberta Law Review 103.

Stone A, 'Environment Protection Authority v. Caltex Refining Co. Pty. Ltd.- Corporations and the Privilege Against Self-Incrimination (Case Note)' (1994) 17[2], University of New South Wales Law Journal 628.

Şahin C / Göktürk N, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (15.bs Seçkin Yayınları 2024)

Şahin Ş. C, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı Çerçevesinde Şüpheli ve Sanığın Susma Hakkı* (1.bs Adalet Yayınevi 2024)

Taner F. G, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Çelişme ve Silahların Eşitliği İlkesi* (2.bs Seçkin Yayınları 2021)

Teichmann F / Wittmann C / Boticiu S, 'Compliance as a Form of Defense Against Corporate Criminal Liability' (2023) 1 [2], Journal of Economic Criminology.

Tezcan D / Erdem M. R / Sancakdar O / Önok M, *İnsan Hakları El Kitabı* (10. bs Seçkin Yayınları 2024)

Trainor S. A., 'A Comparative Analysis of Corporation's Right Against Self-Incrimination' (1995) 18[5], Fordham International Law Journal 2138.

Wellner P. A, 'Effective Compliance Programs and Corporate Criminal Prosecutions' (2005) 27[1], Cardozo Law Review 497.

İnternet Kaynakları

<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/1964-49-nrm.pdf>

<https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/1962/17/oj/eng>

<https://www.casemine.com/judgement/uk/5da05ced4653d07dedfd6695>

<https://www.oed.com>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61987CJ0374>

<https://www.casemine.com/judgement/uk/5da05ced4653d07dedfd6695>

<https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep201/usrep201043/usrep201043.pdf>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61987CJ0046>

https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Convention_TUR